

กรอบทฤษฎีในการวิเคราะห์

ในปัจจุบันการศึกษาการเมืองมีอยู่หลายแนวการศึกษาด้วยกัน นักรัฐศาสตร์
 พยายามหิบบินวิธีต่าง ๆ มาจากศาสตร์แขนงอื่น ๆ เช่น ทฤษฎีเกี่ยวกับระบบและ
 การวิเคราะห์ทางการหน้าที่ (System Theory and Functional Analysis)
 ก็นำมาจากนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ทฤษฎีเกมส์ (Game Theory) ก็ได้ยืมมา
 มาจากนักเศรษฐศาสตร์และนักคณิตศาสตร์ หรือ ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory)
 ก็มาจากนักจิตวิทยา ซึ่งเป็นผู้ให้ธรรมชาติมาเป็นต้น สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎี
 ของกลุ่มทางการเมืองนั้นนักรัฐศาสตร์ร่วมกับนักสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะนักสังคมวิทยา
 นักมานุษยวิทยา ได้หันมาสนใจศึกษากันอย่างจริงจัง ซึ่งนักวิชาการเหล่านี้มีทั้งตนเองและ
 ก็ศึกษาจากปรากฏการณ์ทางการเมืองในรูปของกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งถึงองค์การ
 ปฏิวัติทางรัฐศาสตร์หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 มาศึกษารัฐศาสตร์ในแนวทฤษฎีกรรม
 ศาสตร์ Behavioral Science) นั้น การศึกษาเรื่องกลุ่มทางการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์
 ประโยชน์ผู้ออกจะกว้างขวาง โดยเฉพาะเมื่อมีการตั้ง Social Science Research
 Council และมีคณะกรรมการทางการเมือง เปรียบเทียบขึ้นมาในอเมริกาและอังกฤษ ซึ่ง
 คณะกรรมการสาขานี้ได้เสนอให้มีการศึกษาในสาขากลุ่มทางการเมืองเพื่อศึกษากลุ่มผลประโยชน์
 ในหลาย ๆ ประเทศ เพราะต่างก็เห็นว่ากลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้จะมีความ
 สำคัญในการศึกษาวิจัยทางการเมือง เปรียบเทียบในอนาคต

ผู้บุกเบิกในการศึกษาเรื่องกลุ่มกับขบวนการทางการเมืองในทศวรรษนี้ ได้แก่
 Arther Bentley (1948)¹ กับ David Truman (1971)² ซึ่งสองเชื่อว่าการศึกษา

¹Arther Bentley, The Process of Government: A Study of Social Pressure (Bloomington Indiana: Principia Press, 1903, 1948).

²David B. Truman, The Governmental Process: Political Interests and Public Opinion (New York: Alfred A. Knopf, 1951, 1971).

ความจริงทางการเมืองมีผลทำให้มีลัทธิเทไปศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มต่าง ๆ ที่ต่อสู้กันเพื่ออำนาจทางการเมือง พอหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ หลายคนอธิบายว่าการเมืองเป็นขบวนการอย่างหนึ่งของกลุ่มต่าง ๆ พยายามมีอิทธิพลต่อกิจกรรมของรัฐบาลในทุกระดับชั้น ซึ่ง Bentley กล่าวว่ากิจกรรมทางการเมืองเป็นปรากฏการณ์ของกลุ่มและ Truman เสนอว่า การเมืองเป็นเรื่องของการขัดแย้งระหว่างกลุ่ม

การเมือง สังคม และผลประโยชน์

การพิจารณาว่าอะไรเป็นประโยชน์ของบุคคล กลุ่มหรือสังคมนั้นจะแตกต่างกันมาก ในที่นี้ผู้เขียนจะได้พิจารณาถึงผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มเล็ก ๆ หรือเป็นผลประโยชน์ในระดับย่อย ซึ่งไม่มีผลกระทบต่อระบบสังคมการเมืองในระดับใหญ่ได้ หากเราศึกษาการเมืองเบื้องต้นแล้วเราควรจะทราบถึงความหมายหรือนิยาม (concept) ต่าง ๆ ของคำว่าการเมือง ให้เด่นชัดเสียก่อน เราเห็นที่ต้องนำคำนี้มากล่าวก็เพราะว่าการเมืองนั้นมีความหมายที่กว้าง มองได้หลายแง่ หรืออยู่ที่ว่าใครจะมองในแง่ไหน นักรัฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงมากในขณะนี้คือ David Easton ได้กล่าวโดยให้นิยาม (concept) ของคำว่า "การเมือง" หมายถึง การใช้อำนาจแต่งตั้ง สิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม (authoritative allocation of values for a society) สิ่งที่มีคุณค่าเหล่านี้ก็คือผลประโยชน์ของบุคคล กลุ่ม และชุมชนนั่นเอง

Harold D. Lasswell ได้แบ่งคุณค่าไว้ ๘ ประการ³ ได้แก่

1. อำนาจ (power)
2. ความรู้ (enlightenment)

³ Harold D. Lasswell and Abraham Kaplan, Power and Society: A Framework for Political Inquiry (New Haven : Yale University Press, 1976), p. 87.

3. ความมั่งคั่ง (wealth)
4. ความผาสุกในร่างกาย (well-being)
5. ความชำนาญชำนาญ (skill)
6. ความรัก (affection)
7. ความชอบธรรมและความยุติธรรม (rectitude)
8. ความเคารพนับถือ (respect)

ซึ่งสรุปแล้วผลประโยชน์ของบุคคล ก็คือ สิ่งที่มีคุณค่านี้เอง ซึ่งถูกแบ่งกันไปอย่างไม่เท่าเทียมกัน หรือไม่เหมาะสมเท่าที่ควรจะเป็น จึงต้องมีกระบวนการหรือกลวิธีต่าง ๆ ที่บุคคลจะพึงปกป้องถึงผลประโยชน์แห่งตนให้ได้มากที่สุด และได้มีอยู่ในครอบครองนานที่สุดเท่าที่จะเป็นได้ หากมีผลประโยชน์ด้านอื่น ๆ ที่ตนยังไม่มีอีก หรือผลประโยชน์จากคุณค่า และทรัพยากรบางอย่างจะเป็นช่องทางหรือช่วย เกื้อกูลให้ได้ผลประโยชน์อันใหม่ขึ้นมาอีก เช่น เรื่องของ "อำนาจ" หากผู้มีผลประโยชน์หรือมีอำนาจมากพอจะเห็นได้ว่าคุณค่าทางสังคมอื่น ๆ คงจะติดตามมาอย่างไม่ยากนัก ดังนั้นหากสรุปแล้วคุณค่า และทรัพยากรทางสังคมอันจะเป็นผลประโยชน์นี้อาจสรุปได้ 3 ทางคือ⁴

1. ผลประโยชน์และการแบ่งสันผลประโยชน์ในทางอำนาจ
2. ผลประโยชน์และการแบ่งสันผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจ
3. ผลประโยชน์และการแบ่งสันผลประโยชน์ในทางสถานะทางสังคม

เมื่อสิ่งเหล่านี้ถูกแบ่งสันอย่างไม่เท่าเทียมกัน คนที่มีอิทธิพลมากซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยหรือเป็นชนชั้นนำ (elite) ในด้านต่าง ๆ ของรัฐย่อมจะได้รับการแบ่งสันไปไ้มากกว่าประชาชนทั่วไปหากผู้มีอำนาจหรือรัฐบาลออกนโยบายต่าง ๆ มากกระทบ ซึ่งบางทีเรียกว่า

⁴ไมตรี อินทสุต, "กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง : ความหมายและแนวการศึกษา, ใน รัฐศาสตร์นี้เทศ 13 (มิถุนายน 2521) : 74.

ผลประโยชน์ (interests) ของคนในสังคมแล้ว ซึ่งย่อมจะเกิดความขัดแย้งขึ้น ฉะนั้น จึงเป็นธรรมดาที่ผู้สูญเสียผลประโยชน์อันพึงจะได้รับของ เขาจะต้องมีปฏิกิริยาโต้ตอบ (reaction or feedback) ในรูปต่าง ๆ ซึ่งอาจแสดงออกโดยบุคคลแต่ละคนเองใน กระบวนการหรือยุทธวิธีแตกต่าง แต่หากมาในลักษณะนี้แล้วย่อมจะไม่ เกิดผลสยบความมุ่ง หมายเพราะขาดการจัดตั้ง การประสานงานกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ขาดพลังที่เป็นรากฐาน สำคัญ ฉะนั้น เพื่อให้เป็นการแสดงออกทางการเมือง หรือเพื่อการรณรงค์จึงจำ เป็นที่ บังคับบุคคลจะหันมารวมกลุ่ม ซึ่งต่างก็มีผลประโยชน์ร่วมกัน (common interests) มีจุดมุ่งหมายและแนวทางปฏิบัติร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มนั้นเอง

จากความคิดเหล่านี้จะเห็นได้ว่า กลุ่มไม่ได้หมายถึงเพียงการรวมตัวของ บุคคลอย่าง เดี่ยวเท่านั้น แต่เป็นการรวมตัวของบุคคล เพื่อที่จะทำกิจกรรมอย่างหนึ่ง อย่างใด ซึ่งในความหมายนี้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อ⁵

1. สมาชิกของคนแต่ละกลุ่มมีปฏิกิริยาตอบโต้ซึ่งกันและกันบ่อยครั้ง (inter- action) ทอที่จะ เป็นแบบแผนและนำมาซึ่งกิจกรรมที่แน่นอน และมีทิศทางชัดเจนของคน ในกลุ่มนั้น

2. กลุ่มจะต้องมีสิ่งที่เรียกว่า "ผลประโยชน์" ซึ่งถือว่าเป็นทัศนคติร่วมกัน (share-attitude) ของสมาชิกในกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องของกลุ่มของคนที มีต่อกลุ่มอื่น ๆ ในระบบสังคม

สำหรับกลุ่มผลประโยชน์นั้นนอกจากจะมีลักษณะ 2 ประการดังกล่าวแล้ว ยัง ต้องเป็นกลุ่มที่เรียกร้องให้รัฐบาลหรือกลุ่มอื่นปฏิบัติตาม โดยมักจะเรียกร้องดั่งรัฐบาล มาก ขึ้น เพราะเมื่อรัฐบาลขยายขนาดใหญ่มากขึ้น เมื่อ ภาคราชการ (public sector)

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

มีข้าราชการหน่วยงานต่าง ๆ เพิ่มขึ้น มีกิจการแทรกเข้าไปในทุกหน่วยสังคม กล่าวคือ จะขยายกิจการเข้ามาทับผลประโยชน์ในส่วนของภาคเอกชน (private sector) มากยิ่งขึ้น กลุ่มผลประโยชน์จึงต้องหันมาเรียกร้องต่อรัฐบาลหลายกรณี เช่น

1. ตั้งกลุ่ม เพื่อเรียกร้องรัฐบาลทำในสิ่งที่ไปไม่ได้ทำ มักสร้างแรงกดดัน (pressure) ต่อระบบ
2. ตั้งกลุ่ม เพื่อเรียกร้องรัฐบาลทำในสิ่งที่กระทบผลประโยชน์ (interests) ของคน เบนไปอีกทางหนึ่ง

ในอีกแง่หนึ่ง หากเราจะมองในแง่ของการเรียกร้อง (demands) ต่อระบบการเมือง (political system) แล้วอาจกล่าวได้ว่า กลุ่มที่เสียเปรียบจะได้รับการกระจายคุณค่า เสียใหม่ให้ยุติธรรมยิ่งขึ้น แต่กลุ่มที่มีผลประโยชน์อยู่แล้วก็จะพยายามรักษาสถานภาพเดิม (pattern maintainance) ไว้ไม่ยอมให้เปลี่ยนแปลงหรือไม่ยอมให้มีการจัดสรรทรัพยากรใหม่ ปราบกฏการณ์ทั้งหมดนี้จึง เป็นลักษณะที่สะท้อนให้เห็นถึงระบบสังคมและการเมือง กล่าวคือ การต่อรองเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มในระบบนั้น

กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอิทธิพล

ในกระบวนการทางการเมือง จุดเริ่มต้นอันแรกที่สุดได้แก่ การที่ประชาชนได้มีการแสดงออกเพื่อผลักดันให้สิ่งที่ตนเองได้บรรลุเป้าหมาย แต่ประชาชนมีจำนวนมาก จึงไม่สามารถแสดงออกได้อย่างมีระเบียบและระบบ ต่อมาในภายหลังจึงเกิดการรวมตัวกันขึ้น เพื่อแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ร่วมกัน การรวมตัวกันนี้กระทำอย่าง เป็นกลุ่ม เป็นก้อน และกลุ่ม เหล่านี้ได้พัฒนาเป็นกลุ่มผลประโยชน์อย่างถาวรในปัจจุบัน อย่างเช่นการรวมตัวของกลุ่มกรรมกร เป็นสหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย ที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้น ในโครงสร้างทางการเมือง กลุ่มผลประโยชน์จึงเป็นโครงสร้างอันดับแรกสุดที่ทำหน้าที่ซึ่งแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ (interest articulation) เพื่อให้พรรคการเมืองหรือ

ผู้บริหารประเทศได้ทำหน้าที่รวบรวมผลประโยชน์ (interest aggregation) เพื่อนำเข้าไปต่อรองในรัฐสภาอีกชั้นหนึ่ง

การศึกษากลุ่มผลประโยชน์ซึ่ง อัลมอนด์ (Almond) และ เพาเวลล์ (Powell) ถือว่าเป็นกระบวนการทำหน้าที่ (process functions) อย่างหนึ่งภายในระบบการเมือง⁶ เพื่อการศึกษาถึงโครงสร้างของกลุ่มผลประโยชน์จะทำให้ทราบถึงอิทธิพลมากน้อยของกลุ่มผลประโยชน์ซึ่งจะนำไปสู่การประเมินการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์

อย่างไรก็ดี นักวิชาการยังสับสนระหว่างคำว่า "กลุ่มผลประโยชน์" (interest group) เพราะต่างก็มีการเกี่ยวกันกันและบางครั้งเป็นศัพท์การเมืองที่อาจใช้แทนในควาหมายเดียวกัน ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับทัศนะการมอง (approach) ของแต่ละคน ดังนั้นการให้ความหมายและการเรียกชื่อจึงแตกต่างกัน บางท่านเรียกว่า "กลุ่มอิทธิพล" หรือบ้างก็เรียกว่า "กลุ่มผลประโยชน์"

กลุ่มผลประโยชน์ (interest group)

"กลุ่มผลประโยชน์" หากพิจารณาตามหลักความ เป็นจริงจากพฤติกรรมแล้วเป็นการรวมตัวของกลุ่มที่มีผลประโยชน์ได้ยึดถือเอาแนวอาชีพเดียวกันเป็นหลักเพื่อการรวมตัวกันทำเป็นไปได้อย่างดี มีการจัดองค์การที่ดีมีประสิทธิภาพแล้วก็จะสามารถสร้างพลัง แล้วก็เปลี่ยนกลายเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพล (influence) และอำนาจ (power) เหนือรัฐบาลเหนือผู้บริหารประเทศได้

⁶ Gabriel A. Almond and Bingham G. Powell, Jr; Comparative Politics (Boston: Little Brown, 1966), ch. 7.

คำว่า "กลุ่มผลประโยชน์" หมายถึง กลุ่มตัวแทนทางสาขาอาชีพหรือสาขาในสังคม ซึ่งมีจำนวนมากและตามความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขาและเป็นที่ยอมรับว่าคำต่อไปนี้มีความหมายที่ใกล้เคียงกันและมักจะใช้ปะปนกันอยู่ แต่ละกลุ่มก็ต้องการรักษาผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เช่น

interest groups หมายถึง กลุ่มผลประโยชน์

pressure groups หมายถึง กลุ่มอิทธิพลหรือกลุ่มผลักดัน

อย่างไรก็ตาม ความหมายของกลุ่มผลประโยชน์นั้นนักวิชาการหลายท่านได้ให้คำจำกัดความไว้นานาทัศนะดังนี้

เดวิด บี. ทรูแมน (David B. Truman)⁷ ได้อธิบายความหมายของ "กลุ่มผลประโยชน์" ว่า กลุ่มผลประโยชน์คือ กลุ่มที่มีทัศนคติของปัจเจกชนร่วมกัน (share attitude) ร่วมกันจัดตั้งขึ้นและมีการเรียกร้องให้ปรากฏแก่กลุ่มอื่น ๆ ในสังคม และเมื่อใดที่มีการเรียกร้องสถาบันทางการเมือง ไม่ว่าจะสถาบันใดก็ตามหรือแสวงหาผลประโยชน์หรือจุดหมายปลายทางโดยผ่านกระบวนการเมือง กลุ่มนั้นจะกลายเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง

เอส. อี. ไฟเนอร์ (S. E. Finer) ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับ "กลุ่มผลประโยชน์" หมายถึง กลุ่มหรือสมาคมที่ต้องการจะมีอิทธิพลเหนือนโยบายของชาติให้เป็นไปตามแนวทางของกลุ่มตน แต่ไม่ต้องการรับผิดชอบโดยตรงต่อการปกครองประเทศ

⁷David B. Truman, The Government Process: Political interests and Public Opinion (New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1955), p. 37.

⁸S.E. Finer, "Interest Groups and the Political Progress in Great Britain," in H.W. Ehrmann (ed.) Interest Groups on four Continents (Pittsburgh Press, 1958), p. 237.

แกรม วู้ดตัน (Graham Wootton) ได้อธิบายความหมายของกลุ่มผลประโยชน์ไว้ว่า "กลุ่มผลประโยชน์คือ กลุ่มทุกกลุ่มหรือองค์กรทุกองค์กรที่แสวงหาอิทธิพลหรือนโยบายสาธารณะ (public policy) ตามวิธีทางที่กำหนดในขณะเดียวกันก็ปฏิเสธที่จะรับผิดชอบโดยตรงที่จะปกครองประเทศ

กลุ่มผลประโยชน์เป็นกลุ่มของผู้ร่วมทัศนคติที่ทำการเรียกร้องข้อเสนอของตนโดยผ่านสถาบันใด ๆ ของรัฐบาลก็ตาม กลุ่มดังกล่าวจะกลายเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง (political interest group) เมื่อใดที่กลุ่มผลประโยชน์มีบทบาทหรือกิจการในระดับการเมือง กลุ่มนี้จะถูกเรียกว่า "กลุ่มอิทธิพล" (pressure group)

กลุ่มอิทธิพล (pressure groups) คือ องค์กรใด ๆ ก็ตามที่มีอิทธิพลเหนือนโยบายของรัฐบาล (Governmental policy) โดยปราศจากความประสงค์ที่จะรับผิดชอบในงานราชการ (responsibility of public office)

ฉะนั้น คำว่า กลุ่มผลประโยชน์ จึงใช้สับเปลี่ยนกับกลุ่มอิทธิพลได้^๙ จากคำจำกัดความต่าง ๆ ที่กล่าวมา เราจึงจะพิจารณาได้ว่า กลุ่มผลประโยชน์กับกลุ่มอิทธิพลนั้นใช้แทนที่กันได้ โดยที่กลุ่มผลประโยชน์กลายเป็นกลุ่มอิทธิพลเพราะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับนโยบายการบริหารประเทศให้เป็นไปในทิศทางที่ตนต้องการ หรือแม้กลุ่มผลประโยชน์เพียงกลุ่มเดียวกระทำกิจกรรมในเชิงการเมืองก็จะกลายเป็นกลุ่มอิทธิพลไป

^๙Graham Wootton, Interest Group (Englewood Cliffs, : Prentice-Hall, Inc., 1978), pp.1-2.

กลุ่มอิทธิพล (pressure groups)

ความหมายของ "กลุ่มอิทธิพล" ในหนังสือ International Encyclopedia of the Social Sciences ทำให้เห็นชัดเจนว่า หมายถึง กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ กลุ่ม (interest groups) โดยให้ความหมายว่า "เป็นการรวมกลุ่มโดยสมัครใจของบุคคลต่าง ๆ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ที่อาจจะ เป็นผลประโยชน์โดยทั่วไปหรืออาจจะเฉพาะเจาะจงของกลุ่ม และภายใต้การเข้าร่วมกลุ่มกันนี้ก็เพื่อให้มีอิทธิพล (influence) ต่อ นโยบายสาธารณะ (public policy) ¹⁰

เอ็น.ซี.ฮันท์ (N.C. Hunt) ได้อธิบาย "กลุ่มอิทธิพล" ว่าเป็น "องค์การใด ที่แสวงหาอิทธิพลต่อนโยบายการเมือง โดยปราศจากความพอใจที่จะรับผิดชอบต่อราชการ" ¹¹

มอริส ดูแวร์เชอร์ (Maurice Duverger) นักรัฐศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ผู้ใช้ คำ ๆ เดียวกันซึ่ง เป็นการสนับสนุนแนวความคิดของฮันท์ ว่า กลุ่มอิทธิพลไม่สัมฤทธิ์ผลโดยตรงโดยการแสวงหาอำนาจทางการเมือง แม้จะมีอิทธิพลต่อศูนย์อำนาจ แต่ก็อยู่ภายนอกศูนย์อำนาจ พยายามที่จะโน้มน้าวบุคคลที่มีอำนาจ แต่ไม่พยายาม เสนอคนของวงนั้น มาครองอำนาจแทนอย่างเป็นทางการ

¹⁰ International Encyclopedia of the Social Sciences (New York: The Macmillan & the Free Press, 1968), Volume 7, p. 486.

¹¹ N.C. Hunt, "Pressure Group in the U.S.A.," Occidente, Vol. XII, (1956), p. 114.

กลุ่มอิทธิพลไม่ใช่องค์การทางการเมือง กิจกรรมหลักด้านทางการเมืองไม่ใช่กิจกรรมสำคัญที่สุดของกลุ่มอิทธิพล กลุ่มหรือองค์การใด ๆ แม้ว่าจะห่างไกลการเมือง แต่ก็สามารถทำงานเป็นกลุ่มอิทธิพลได้ในบางวาระหรือบางกรณี¹²

สังข์ พัธโนทัย นักวิชาการไทย ได้ให้คำนิยามว่า "กลุ่มอิทธิพล" หมายถึงกลุ่มบุคคลผู้ทรงอิทธิพลซึ่งมิได้สังกัดพรรคการเมืองใด ๆ และใช้อิทธิพลนั้นดำเนินการโฆษณาชักจูงหรือดำเนินการอย่างอื่น เพื่อให้การเมืองหันเหไปเป็นประโยชน์แก่กลุ่ม¹³

ส่วน แสวง รัตนวงศลมาศ ได้พิจารณาแยกองค์ประกอบที่สำคัญของกลุ่มอิทธิพล ได้ 3 ประการ คือ

1. เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของบุคคลต่าง ๆ โดยสมัครใจ มิใช่เป็นการรวมในลักษณะที่ถูกบังคับให้รวมหรือถูกภาวะครอบงำบางอย่างที่ทำให้เกิดการร่วมกันขึ้น
2. โดยเจตนาของการรวมกลุ่มก็เพื่อที่จะใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือในการปกป้องเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน โดยมิใช่เป็นการรวมกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์อื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์แต่อย่างใด
3. เจตนาของการรวมกลุ่มนี้ยังพาดพิงไปถึง เรื่องของการต้องการที่จะใช้

¹²Maurice Duverger, Party, Politics and Pressure Group, translated by Robert Wagoner (Sheffield : Nelson's University Paperback, 1972), pp. 101-102.

¹³สังข์ พัธโนทัย, ปทานุกรมศัพท์ทางการเมืองอังกฤษ-ไทย (พระนคร : ศูนย์การพิมพ์, 2511), หน้า 752.

กลุ่มเป็นเครื่องมือในการดำเนินการทางการเมือง ในส่วนที่เกี่ยวกับนโยบายต่าง ๆ ของรัฐ อันจะ เข้ามามีส่วน เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของกลุ่มคน¹⁴

สมพงษ์ ชูมาก ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า กลุ่มอิทธิพล หมายถึง กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ (เช่น กลุ่มกรรมกร กลุ่มลูกจ้าง กลุ่มชาวนา) กลุ่มข้าราชการ สมาคมและขบวนการต่าง ๆ (เช่น สมาคมทหารผ่านศึก สมาคมสตรี) รวมทั้งหนังสือพิมพ์ และสื่อมวลชน กลุ่มเหล่านี้จะมีบทบาทในการบีบบังคับทางการเมืองต่อฝ่ายปกครอง มากบ้างน้อยบ้าง ตามแต่ลักษณะของกลุ่มและสถานการณ์ทางการเมือง¹⁵

ดังนั้น เมื่อเราพิจารณาคำจำกัดความต่าง ๆ เหล่านี้แล้ว เราจะได้ความหมายของคำว่า "กลุ่มอิทธิพล" ว่าหมายถึง กลุ่มหรือองค์การ หรือสมาคมที่เกิดขึ้นจากการที่ปัจเจกชนที่มีผลประโยชน์หรือแนวคิดทัศนคติในแนวกว้าง ๆ ทางการเมือง หรือทางเศรษฐกิจ หรือทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกันมารวมกลุ่มกันด้วยความสมัครใจ อย่างมีจุดมุ่งหมายที่จะใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือในการปกป้องรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตน และต้องการมีอำนาจทางการเมืองโดยทางอ้อม เพื่อที่จะมีอิทธิพลเหนือนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มของตน

¹⁴แสวง รัตนมงคผลมาศ, "กลุ่มอิทธิพล : กำเนิด บทบาท ผู้สร้างและทัศนคติต่อการเปลี่ยนแปลง," ใน สัตว์การเมือง, ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ, (บรรณาธิการ) (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 213.

¹⁵สมพงษ์ ชูมาก, "กลุ่มอิทธิพลคืออะไร," รัฐศาสตร์ปริทัศน์ 9(กรกฎาคม-กันยายน 2517): 18.

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบความหมายระหว่าง คำว่า "กลุ่มผลประโยชน์" และ "กลุ่มอิทธิพล" แล้วจะพบว่ากลุ่มในลักษณะทั้งสองประการนี้มีความคล้ายคลึงกันมาก กล่าวคือ มีจุดหมายสำคัญของกลุ่ม คือ การป้องกันผลประโยชน์ของกลุ่มผลประโยชน์นั้น อาจจะเป็นผลประโยชน์โดยทั่วไป (general) หรือเฉพาะเจาะจง (specific) ของกลุ่ม และภายใต้การเข้าร่วมกันนี้ เพื่อที่จะให้มีอิทธิพล (influence) ต่อนโยบายสาธารณะ (public policy) แต่ในขณะเดียวกันก็ปฏิเสธที่จะปกครองประเทศโดยตรง จะต่างกันที่ตรงที่ "กลุ่มอิทธิพล" นั้นนอกจากจะมุ่งถึงผลประโยชน์ของกลุ่มแล้วยังคำนึงถึงผลประโยชน์โดยรวมและมีบทบาทในการสร้าง "อิทธิพล" ต่อรองกับรัฐบาลและกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมด้วย ดังนั้น "กลุ่มผลประโยชน์" บางกลุ่มก็อาจจะเป็น "กลุ่มอิทธิพล" เมื่อบทบาททางการเมืองของกลุ่มชัดเจนขึ้น แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า กลุ่มอิทธิพลทุก ๆ กลุ่มจะเป็นกลุ่มผลประโยชน์ เพราะมีกลุ่มบางกลุ่มที่มีอิทธิพลแต่ไม่ได้มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เป็นของกลุ่มแต่อย่างใด เช่น กลุ่มนิสิตนักศึกษา เป็นต้น คำว่า "กลุ่มอิทธิพล" และ "กลุ่มผลประโยชน์" จึงเป็นศัพท์ทางการเมืองที่อาจทดแทนกันได้ แต่ นักรัฐศาสตร์ชื่อ เดวิท บี ทูรแมน ได้ใช้คำว่า "กลุ่มผลประโยชน์" เพราะเห็นว่า คำว่า "กลุ่มอิทธิพล" เป็นคำที่แสดงถึงอารมณ์และเกิดอคติได้ ตรงกันข้ามกับนักรัฐศาสตร์ วี.โอ.ดีย์ ที่เห็นว่าคำว่า "กลุ่มอิทธิพล" ไม่จำเป็นต้องมีการจัดหน่วยงานอย่างเป็นทางการก็ได้ และคำว่า "กลุ่มอิทธิพล" ก็ไม่ได้แสดงถึงความวุ่นวายอย่างที่บางคนเข้าใจ แต่กับแสดงถึง "น้ำหนักร" หรือ "อิทธิพล" ในทางการเมืองได้ดีกว่า ซึ่งในการศึกษานี้ผู้เขียนใคร่ขอใช้คำว่า "กลุ่มผลประโยชน์" ไปโดยตลอด เพราะเป็นคำที่มุ่งชี้ถึงอำนาจในการกระทำที่จะให้เกิดประสิทธิผลต่อกลุ่มได้ดีกว่าทั้งในเชิงการเมืองและเศรษฐกิจ

ทฤษฎีการเกิดกลุ่มของเดวิดสัน

เนื่องจากผลประโยชน์ของบุคคลในสังคมมีความแตกต่างกัน ผู้ที่มีผลประโยชน์ก็พยายามที่จะพิทักษ์รักษาสิ่งที่เป็นประโยชน์ของตนไว้ ส่วนผู้ที่ได้รับการกระจายผลประโยชน์

น้อยก็หาทางที่จะ เรียกเรื่องผู้ที่มีอำนาจได้กระจายผลประโยชน์เสียใหม่ เพื่อมีความเท่าเทียมกันอย่างไรก็ดีหากเราจะพิจารณาการเกิดกลุ่มในกรณีนี้แล้ว ก็จะต้องว่ายังอยู่ในมิติของนามธรรม (abstract dimension) ซึ่งไม่มีขอบเขตหรือความหมายที่พอมองเห็นได้ชัดเจน นักวิชาการตะวันตกพยายามอธิบายสาเหตุหรือทฤษฎีการเกิดกลุ่มในลักษณะต่าง ๆ โดยผู้เขียนใคร่จะกล่าวถึงแนวความคิดสำคัญของกลุ่ม เพื่อช่วยในการมองวิถีการเกิดของกลุ่มตามทัศนะตะวันตกซึ่งอยู่ใต้อิทธิพลของแนวคิดที่ว่า กลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร มีเหตุผลทางปรัชญา (philosophical rationale) รองรับอย่างไร โดยอธิบายถึงแนวความคิดที่มีมาในอดีต ซึ่งยังมีความสำคัญต่อการศึกษาเรื่องกลุ่มผลประโยชน์และนักทฤษฎีกลุ่มสมัยหลังบางท่าน พอเป็นแนวทางสังเขป¹⁶

แนวความคิดของ โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes ค.ศ. 1588-1678)

นักปรัชญาสังคมชาวอังกฤษท่านนี้เป็นผู้เขียนหนังสือชื่อ Leviathan สนับสนุนการปกครองแบบราชาธิปไตย (Monarchy) ในช่วงที่ฮอบส์ มีชีวิตอยู่ คือ คริสต์ศตวรรษที่ 17 ของอังกฤษนั้น เป็นช่วงที่ กลุ่ม สโมสรร และองค์การต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย ฮอบส์ เรียกกลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้ว่า "กลุ่มสังคมย่อย" (Lesser commonwealths) เป็นสิ่งที่มีอำนาจต่อรัฐและบทบาทของกลุ่ม เป็น เสมือน เขาที่กั้นกลางระหว่างอำนาจของรัฐที่เด็ดขาดกับปัจเจกบุคคลหรือครอบครัว ฮอบส์ มองมนุษย์ในแง่ร้ายและเห็นว่า การแข่งขัน การเห็นแก่ความปละคภัยส่วนตัว และการมีควาเใส่สูงหึ่งปร่งเป็นที่มาของความขัดแย้ง มนุษย์มีชีวิตที่ดีไม่ได้ถ้าอยู่ใน "สภาพธรรมชาติ (The State of Nature)" แต่การอยู่ร่วมกันใน กลุ่มสังคมใหญ่ 2 (commonwealth) ที่มนุษย์สร้างขึ้น

¹⁶ มนตรี เจนวิทย์การ, สังคมวิทยาการเมือง : การศึกษาวิจัยศาสตร์แนวกลุ่ม (2527) : 10-19. (อัดสำเนา).

ก็ต้องตกอยู่ภายในกรอบการควบคุมของรัฐที่เขาเรียกว่า "อำนาจอธิปไตย" รัฐซึ่งเป็นผู้มีอำนาจอธิปไตยสูงสุด จะเป็นผู้ใช้กำลังบีบบังคับโดยอำนาจนี้ได้จากการทำสัญญาของมนุษย์ หรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง ดังนั้นกลุ่มต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นมาจึงต้องได้รับอนุญาตจากอำนาจอธิปไตย เสียก่อน

การเกิดกลุ่มตามทัศนะของฮอบส์ เป็นไปตามเหตุผลทางปรัชญา (philosophical rational) ของทฤษฎีสัมปทาน (concession theory) กล่าวคือตามทฤษฎีนี้กลุ่มในสังคมไม่มีสิทธิจะเกิดขึ้นได้ตามสิทธิของตัวเอง รัฐเป็นผู้อนุญาตให้กลุ่มจัดตั้งขึ้นมาโดยกลุ่มต้องขึ้นอยู่ในความควบคุมของรัฐ เหมือนดังการให้สัมปทาน กล่าวอีกนัยหนึ่ง รัฐมีสิทธิที่จะจำกัดสิทธิและกิจกรรมของกลุ่ม การให้ตั้งกลุ่มได้ (รวมถึงกลุ่มผลประโยชน์) กลุ่มจึงเป็นเสมือนเครื่องมือในการควบคุมทางการเมืองภายในประเทศ รัฐมีอำนาจที่จะสร้างกลุ่มหรือทำลายกลุ่มได้เสมอ จากที่อธิบายดังกล่าวเกี่ยวกับแนวความคิดทฤษฎีสัมปทาน (concession theory) นั้นสอดคล้องกับการปฏิบัติของรัฐที่มีต่อกลุ่มในปัจจุบันมาก โดยเฉพาะรัฐเผด็จการหรืออำนาจนิยมทั้งหลาย สำหรับหลักการให้ concession ของรัฐ ฮอบส์ แบ่งกลุ่มออกเป็นสองประเภทคือกลุ่มที่เป็นทางการหรือปกิ ซึ่งเป็นประเภทที่ไม่เป็นอันตราย กลุ่มประเภทนั้นนอกจากรัฐเองแล้วก็ให้แก่กลุ่มที่รัฐยอมให้ตั้งขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มการเมือง กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ส่วนตัวอื่น ๆ ไม่ใช่การเมืองก็ตาม กลุ่มไม่เป็นทางการหรือไม่ปกิจะเกิดขึ้นต่อเมื่อรัฐไม่ได้ห้ามไว้ เป็นกิจจะลักษณะ แต่ต้องไม่เป็นอันตรายต่อรัฐ ส่วนกลุ่มที่เป็นอันตรายต่อรัฐและสังคม นอกจากรัฐจะไม่ให้จัดตั้งขึ้นแล้วยังต้องขจัดให้หมดไป เพราะเป็นอันตรายต่อความเป็นระเบียบและความสงบสุขของประเทศ เนื่องจากกลุ่มบางกลุ่มต้องการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงและท้าทายอำนาจ

แนวความคิดของ ยอง ฌาค รูสโซ (Jean-Jacques Rousseau ค.ศ. 1712- 1778)

รูสโซ นักปรัชญาสังคมชาวฝรั่งเศส ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับกลุ่มว่า กลุ่มเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กลุ่มเป็นเจตนารมณ์บางส่วน (partial will) ไม่ใช่เจตนารมณ์ทั่วไป (general will)

สำหรับหลักการของการเกิดกลุ่ม รูสโซ มีทัศนะว่า กลุ่มที่มีประโยชน์ต่อสังคม มีได้ แต่ทั้งนี้ผู้ที่สมาชิกกลุ่มจะต้องตระหนักว่า ผลประโยชน์ของกลุ่มจะต้องสามารถประสานกับผลประโยชน์ของสังคมที่เรียกว่า "เจตนารมณ์ทั่วไป" ให้ได้ กลุ่มที่ไร้ซึ่งปรารถนา รูสโซ หมายถึง พรรค กลุ่มเฉพาะ หรือกลุ่มวางแผนลับ กลุ่มพวกนี้จะเป็นอันตรายต่อรัฐ เพราะดำเนินการลึกลับและใช้ความรุนแรงในการแสวงหาผลประโยชน์ คำนี้ถึงผลประโยชน์ของกลุ่ม เป็นใหญ่ หรือแม้กระทั่งกลุ่มที่เกิดขึ้นจากกฎหมายดำเนินงานอยู่ในกรอบของกฎหมายก็อาจมีกิจกรรมและดำเนินงานซึ่งพร้อมที่จะก่อให้เกิดการฆาตกรรม เจตนารมณ์ทั่วไปอยู่ ถ้าจำนวนกลุ่ม เหล่านี้ไม่มากพอจะทำให้เกิดประชาธิปไตยและความไม่ยุติธรรมขึ้นในสังคม โดยเฉพาะในทางศาสนาและ เศรษฐกิจ

กลุ่มผลประโยชน์ในทัศนะของรูสโซ เกิดขึ้นโดยมีเหตุผลทางปรัชญา (philosophical rational) อะไรมารองรับ คำตอบมีได้ว่า กลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วนั้นจะต้องพยายามให้กลุ่มเหล่านี้ "เสมอภาค" กัน คือให้กลุ่มมีจำนวนมาก ๆ เพื่อจะได้ทำให้อิทธิพลของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งลดลง ไม่มีอิทธิพลที่เป็นอันตรายต่อรัฐ และเป็นอุปสรรคต่อการเกิดสังคมมวลชน (mass society)

แนวความคิดของ เจมส์ เมดิสัน (James Madison- ค.ศ. 1751-1836)

เจมส์ เมดิสัน เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญผู้หนึ่งในช่วงที่มีการรณรงค์เพื่อให้รัฐธรรมนูญ จัดตั้งประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นสหพันธรัฐ ซึ่งได้ร่วมมือกันกับบอเล็กซานเดอร์ แฮมมิลตัน และจอห์น เจย์ เขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์สนับสนุนความคิดในการจัดตั้งสหพันธรัฐ ซึ่งต่อมาได้รวมเป็นเล่มชื่อว่า The Federalist Papers บทบาทสำคัญ ของเมดิสัน ซึ่งมีอิทธิพลในความคิดเรื่อง "กลุ่ม" คือ The Federalist Paper.No.10 ซึ่งเขาเขียนโดยใช้นามปากกาว่า Publius ในบทความนี้ เมดิสัน สะท้อนสภาพการเกิดกลุ่มที่เขาเรียกว่า "กลุ่ม เฉพาะ (faction)" เขาของเห็นการเกิดกลุ่มผลประโยชน์ ในสังคม เป็นสิ่งธรรมชาติราบใดที่คนยังมีผลประโยชน์แตกต่างกัน โดยเฉพาะผลประโยชน์ ทางด้านเศรษฐกิจ อันนำไปสู่ความแตกต่างในด้านความคิดเห็นและ เรื่องอื่น ๆ กล่าวอีก นัยหนึ่งได้ว่า กลุ่มผลประโยชน์ในทัศนะของ เมดิสัน เกิดขึ้นจากการที่มีความคิดเห็น และ ผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การเกิดกลุ่ม (faction) มีลักษณะเป็นธรรมชาติ อันสืบเนื่องมาจากการที่มนุษย์มีความคิดที่ไม่สมบูรณ์ ทำให้ทัศนะของมนุษย์เกิดแตกต่างกัน ขึ้น ซึ่งนำไปสู่ความแตกต่างทางผลประโยชน์ เพราะต่างคนต่างมีเหตุผลในการดำเนิน ชีวิตของคน โดยมีพื้นฐานอยู่บนความรักตนเอง (self-love) เป็นสำคัญ ดังนั้นความ ขัดแย้งระหว่างกลุ่มจึง เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เพราะกลุ่ม เกิด มาจากความขัดแย้งทางผลประโยชน์ของบุคคลในสังคม

เมดิสัน ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า มนุษย์มีความสามารถทางสมองไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งทำให้การแสวงหาทรัพย์สินสมบัติและการ เป็น เจ้าของทรัพย์สินสมบัติที่ได้มาจึงไม่เท่ากัน จากการมีทรัพย์สินต่างกัน เหล่านี้ก็นำไปสู่การมีอารมณ์ ความรู้สึก และทัศนะที่แตกต่างกัน ของมนุษย์ ทำให้เกิดเป็นกลุ่มผลประโยชน์และพรรคแตกต่างกันไปด้วย นอกจากนี้ยัง ได้อธิบายว่า สาเหตุของการมีกลุ่มผลประโยชน์อยู่ในธรรมชาติของมนุษย์ ถึงแม้จะเห็น ได้ในความแตกต่างของทัศนะที่เกี่ยวกับ ศาสนา การปกครอง และ เรื่องอื่น ๆ อย่าง ไรก็ตาม แหล่งที่มาอันสำคัญของการเกิดกลุ่มผลประโยชน์คือ การกระจายทรัพย์สินที่

แตกต่างกันไม่เท่าเทียมกันในสังคม ทำให้เกิดการขัดแย้งในหมู่คนที่มีผลประโยชน์ขัดกัน เช่น เจ้าหน้าที่ยกย่องนี้ ระหว่างเจ้าของที่ดิน นักอุตสาหกรรม พ่อค้า นายทุน เป็นต้น เมคิสัน ไม่เชื่อว่าการใช้อำนาจจัดกลุ่มออกไปเป็นผลดี เพราะเท่ากับ เป็นการทำลาย เสรีภาพและระบอบการปกครองประชาธิปไตย เขาเห็นว่า เพื่อมิให้การดำเนินงานของกลุ่ม เป็นอันตรายต่อบุคคลนอกกลุ่มและผลประโยชน์ของส่วนรวม จำเป็นต้องตั้งมาตรฐานผลเสียดีกว่า และได้เสนอรูปแบบการปกครองแบบสาธารณะ เป็นการป้องกันมิให้กลุ่มผลประโยชน์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีอำนาจโดยเด็ดขาด เมคิสัน จึงเป็นนักทฤษฎีกลุ่มที่เห็นว่า กลุ่มผลประโยชน์จำเป็นต่อการมีประชาธิปไตย แต่ต้องคอยควบคุมผลเสียของการดำเนินงานของกลุ่มผลประโยชน์ (กลุ่ม เฉพาะ)

จากคำอธิบายข้างต้น เมคิสัน ได้ให้คำนิยามคำว่า "กลุ่มผลประโยชน์" หมายถึง ถึง จำนวนพลเมือง ไม่ว่าจะ เป็นกลุ่มเสียงข้างมากหรือ เสียงข้างน้อยก็ตามซึ่งรวมกัน และดำเนินการโดยมีแรงกระตุ้นหรืออารมณ์ร่วมกัน หรือผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งจะเป็น ประการต่อสิทธิของพลเมืองคนอื่น ๆ หรือต่อผลประโยชน์ถาวรและร่วมกันของชุมชน

แนวความคิดของ อเล็กซิส เดอ ต็อดเกอวีย์ (Alexis de Tocqueville
ค.ศ. 1805 - 1859)

ต็อดเกอวีย์ เป็นนักเขียนและรัฐบุรุษชาวฝรั่งเศส ซึ่งได้มีโอกาสไปเยือน สหรัฐอเมริกา ได้ศึกษาและสังเกตสังคมอเมริกันในหลายแง่หลายมุมด้วยกันและ เขียน เป็นหนังสือขึ้นมาชื่อ Democracy in America เขาได้ตั้งข้อสังเกตสำคัญเกี่ยวกับการ เกิดกลุ่มในสังคมอเมริกันไว้หลายประเด็นด้วยกัน และพยายามอธิบายให้เห็นความแตกต่างระหว่างกลุ่มที่เกิดในฝรั่งเศส ซึ่งเป็นประเทศของเขาและในประเทศอังกฤษ และได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกับประชาธิปไตยและสิทธิ เสรีภาพอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการมีกลุ่ม ตลอดจนวัฒนธรรมของการรวมกลุ่ม ซึ่งเป็นแนวคิดที่เป็นประโยชน์มากในการ ศึกษาเรื่องกลุ่ม

ดีอค เกอริย์ ได้แบ่งกลุ่มหรือสมาคมออกเป็น 2 ประเภท ประเภทหนึ่ง เรียกว่า สมาคมทางการเมือง (political associations) และอีกประเภทหนึ่ง เรียกว่า สมาคมทางสังคม (civil associations) สมาคมประเภทแรกในปัจจุบันเขาอาจเรียกว่า เป็นหน่วยหรือสถาบันการปกครองก็ได้ ส่วนประเภทหลังนั้น ดีอค เกอริย์ ไม่ได้แยกระหว่างพรรคการเมืองกับกลุ่มผลประโยชน์ เขาตั้งข้อสังเกตว่าคนอเมริกันทุกวัย ทุกชั้นฐานะ และแนวความคิดต่างหากกันตั้งสมาคมมิได้หยุดหย่อน โดยมีจุดประสงค์ทางการเมือง ศาสนา ศิลปกรรม ทั้งใน เรื่องจริงจังและไม่สำคัญ ทั้งที่มีจุดประสงค์ใหญ่และเล็ก โดย เขากล่าวเปรียบเทียบว่า ในการดำเนินงานใหม่ ๆ นั้น ถ้าในฝรั่งเศสจะมีรัฐบาลเป็นหัวแรง ในประเทศอังกฤษจะมีขุนนางในท้องถิ่นเป็นหัวแรง แต่ถ้ากลับมาพิจารณาในอเมริกาแล้ว สมาคมซึ่งเป็นการรวมตัวกันของปัจเจกบุคคลที่มีความเสมอภาคกันจะเป็นแรงสำคัญ

การที่คนอเมริกันรวมตัวกันตั้งสมาคมขึ้น เป็นลักษณะสำคัญหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการเกิดกลุ่มหรือสมาคมในสังคมอเมริกันอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลทางปรัชญา (philosophical rational) ความเสมอภาค เสรีภาพ กล่าวคือ ในสังคมที่มีความเสมอภาคเพิ่มมากขึ้น แต่ละคนจะอ่อนแอไม่สามารถทำงานใหญ่ได้สำเร็จ จะต้องรวมตัวกัน การรวมตัวกันเป็นสำคัญ และที่น่าสนใจกว่านั้นก็คือ คนอเมริกันได้เรียนรู้ศิลปะของการจัดตั้งสมาคมมาตั้งแต่ยังเยาว์วัย ดีอค เกอริย์ กล่าวว่า คนอเมริกันจะตั้งไปตั้งรัฐบาลเป็นหนทางสุดท้าย เมื่อจำเป็นจริง ๆ การดำเนินงานของสมาคมในอเมริกาไม่ได้ใช้ความรุนแรง หากแต่ใช้เหตุผลในการโต้เถียง การดำเนินงานของกลุ่มในสังคมประชาธิปไตยนั้นจะต้องมีสิทธิ เสรีภาพในการชุมนุมในการสื่อสารด้วย เพราะฉะนั้นหนังสือพิมพ์กับสมาคมจึงต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แต่สมาคมจะสำคัญกว่าหนังสือพิมพ์ในแง่ที่ว่าสามารถแสดงความคิดเห็นออก เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ได้ดีกว่าผู้ถนัดหนังสือพิมพ์ที่ไม่ได้รวมตัวกัน

จุดสำคัญอีกประเด็นหนึ่ง คือค เกอวีย์ ได้สะท้อนภาพการดำรงอยู่ของสมาคม การเมืองมีความสำคัญต่อสมาคมสังคมมาก ถ้าหากรัฐพยายามจำกัด เสรีภาพให้สมาคม ที่จัดตั้งขึ้น เพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง สมาคมประเภทที่ไม่ใช่การเมืองก็จะเติบโตขึ้น ยากและู้จัดตั้ง เองก็ไมู้รู้ว่า เมื่อไรกิจกรรมจึงถูก เรียกว่าการเมือง หรือว่าไม่ใช่การเมือง อย่างไรก็ตาม คือค เกอวีย์ เห็นว่า สมาคมบางชนิดที่เป็นอันตรายต่อรัฐก็ควรจะ ไม่ให้มีขึ้นมาเหมือนกัน การจำกัดในการจัดตั้งสมาคมหรือกลุ่มจึงจำเป็นต้องมี หากแต่ เป็นการจำกัดสิทธิ เสรีภาพในการจัดตั้งสมาคมหรือกลุ่มมากเกินไปเท่านั้น

กล่าวโดยสรุป คือค เกอวีย์ ได้อธิบายว่า การเกิดกลุ่มหรือสมาคม เป็น เครื่องหมายแสดงถึงสังคมมีวัฒนธรรม เป็นประชาธิปไตย กลุ่มหรือสมาคม เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความเสมอภาค สิทธิและ เสรีภาพของสังคมนั้น ๆ กล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าสังคมที่มีความเสมอภาคจะทำให้คนในสังคมต้องรวมตัวกันทำงานใหญ่เพื่อส่วนรวม การจำกัด สิทธิ เสรีภาพในการจัดตั้งสมาคมมิได้เฉพาะสมาคมที่เป็นอันตรายต่อสังคมเท่านั้น แต่ถ้า จำกัดมากเกินไปก็จะเป็นอันตรายต่อการมีสังคมที่มีวัฒนธรรม การที่สังคมอเมริกันมีการ จัดตั้งสมาคมหรือกลุ่ม มีการเกิดกลุ่มหรือสมาคมมากก็เพราะสังคมอเมริกันมีความเสมอภาค มีสิทธิ เสรีภาพสูงและอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ คนอเมริกันได้เรียนรู้ และพัฒนา ศิลปะของการรวมตัวกัน เป็น เครื่องมือของการต่อสู้โดยวิธีสันติ เพื่อพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์ของคน เสียงข้างน้อย ความคิดที่สำคัญของ คือค เกอวีย์ คือ การเกิดกลุ่มหรือ สมาคม เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพิทักษ์การปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่มิใช่คนทุกชาติจะมี วัฒนธรรมในการรวมกลุ่มที่เท่าเทียมกัน เนื่องจากในบางสังคมโครงสร้างและอำนาจทางการเมืองบางอย่างอาจทำให้รัฐมีอำนาจและบทบาทมาก หรือมีบุคคลที่เป็นใหญ่ เป็นโต สามารถทำหน้าที่แทนสมาคมหรือกลุ่ม เสียหมดได้

ความคิดของ โรเบิร์ต ซอลส์เบอรี (Robert Salisbury)

โรเบิร์ต ซอลส์เบอรี เป็นนักวิชาการอีกท่านหนึ่งที่ได้พัฒนาทฤษฎี "การแลกเปลี่ยนของกลุ่มผลประโยชน์" (An Exchange theory of interest groups) ขึ้นเพื่ออธิบายการรวมกลุ่มอย่างสม เหตุสมผลมากขึ้น โดยมีความคิดว่า กลุ่มเกิดจากการสอดคล้องต้องกันทางผลประโยชน์ระหว่างผู้ริเริ่มจัดตั้งกลุ่ม (group organizer) กับผู้เป็นสมาชิกกลุ่ม กล่าวอีกนัยหนึ่ง กลุ่มเกิดขึ้นมาเพราะมีผู้นำซึ่งเรียกว่า ผู้ก่อตั้ง (entrepreneur organizer) ที่ชักชวนให้คน เข้ามาร่วมโดยมีผลประโยชน์เป็นแรงจูงใจ ผลประโยชน์ดังกล่าวนี้แบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ

1. ผลประโยชน์ทางวัตถุ (material) เช่น งาน เงิน ภาษี ชื่อของลูก
2. การให้ความรู้สึกใกล้ชิดของอารมณ (solidary) เช่น การได้สังสรรค์ และการมี เพื่อนจากการ เข้ามาร่วมกลุ่ม
3. การมีจุดหมาย (purposive) คือ ได้รับการพึงพอใจในค่านิยมการณ

ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนมีราก เติบโตมาจากทฤษฎีการ เพิ่มขยายและทฤษฎีดุลยภาพ (theory of proliferation on equilibrium) ซึ่งผู้เขียนใคร่จะอธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีการ เพิ่มขยายและทฤษฎีดุลยภาพ ดังนี้

ทฤษฎีการเพิ่มขยาย อธิบายว่า กลุ่ม เป็นผลมาจากกระบวนการของการมีความแตกต่างทางสังคม ซึ่งเชื่อมโยงกัน การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ทำให้หน้าที่ของประชาชนมีลักษณะ เฉพาะ เฉาะจงยิ่งขึ้น มีบทบาททางสังคม เฉาะอย่างหนึ่งผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มหน้าที่-บทบาททางสังคม จึงนำไปสู่จุดหมายทางสังคมที่แตกต่างกัน สมมุติฐานที่สำคัญของทฤษฎีการ เพิ่มขยายอยู่บนพื้นฐานที่ว่า กลุ่ม เป็นผลผลิตของความแตกต่างทางผลประโยชน์หรือคุณค่าทางสังคม และถ้า เวลานั้นความแตกต่างทางสังคม ยิ่งปรากฏมากขึ้นก็ยิ่ง ไปเพิ่มกลุ่ม เฉาะ เฉาะจงในวงการ เศรษฐกิจและการ เมืองยิ่งขึ้น

เสมือนขบวนการแตกตัวทางสังคม ซึ่งเป็นขบวนการที่ดำเนินจนถูกทำให้เปลี่ยนไป เราจึงสามารถพหาคำอธิบายสำหรับการสร้างกลุ่มได้บนรากฐานของความแตกต่าง เฉพาะอย่าง¹⁷

นอกจากนี้ทฤษฎีดุลยภาพ ได้อธิบายของการ เกิดกลุ่มในลักษณะการ เสียดุลทางสังคม ซึ่งแทนที่จะอธิบายในทำนองเกี่ยวกับทฤษฎีการ เติบโตขยาย ทฤษฎีดุลยภาพกับอธิบายโดยใช้สาเหตุเดียวกัน แต่การวิเคราะห์ในเชิงซับซ้อนกว่าระดับหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อสังคมมีลักษณะแตกต่างกันมากขึ้น ดุลยภาพระหว่างกลุ่มทางสังคมก็เริ่ม เติบโตขึ้น อันเป็นผลมาจากปัจจัยหลายประการ เป็นต้นว่า เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ายิ่งขึ้น เกิดสงครามเกิดการเปลี่ยนแปลงในระบอบการขนส่งและการสื่อสาร นอกจากนี้อาจเกิดจากกระบวนการทางสังคมในระดับมหภาค เช่น เกิดขบวนการทางประชาชน เกิดความปั่นป่วนในวงการธุรกิจ และเกิดการ เปลี่ยนแปลงให้เป็นอุตสาหกรรม ทั้งนี้จึงมีการรวมตัวกัน เป็นกลุ่มขึ้น เพื่อทำให้เกิดดุลยภาพอย่างเดิม¹⁸ หรือเพื่อการต่อรองที่เป็นธรรมมากขึ้น

แม้ว่า ซอลส์เบอรี จะ เน้นการ เกิดกลุ่มในลักษณะการ แลก เปลี่ยนระหว่างผู้ก่อตั้งกับสมาชิกของกลุ่ม แต่ก็ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การขัดแย้งเป็นรากเหง้าแห่งการก่อให้เกิดการสร้างกลุ่ม ส่วนสาเหตุของความขัดแย้งนั้นอาจเป็น เรื่องของการ เติบโตขยายมากเกินไป หรือเสียดุลยภาพของการแตกต่างทางผลประโยชน์ หน้าที่ หรือบทบาทและคุณค่าทางสังคม¹⁹

¹⁷ Robert H. Salisbury, "An Exchange theory of Interest Group," Midwest Journal of Political Science 3(February, 1969): 3-4.

¹⁸ Ibid., p. 5.

¹⁹ มนตรี เจนวิทย์การ, "กลุ่มผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจในประเทศไทย," วารสารธรรมศาสตร์ 3(กุมภาพันธ์ 25 17) : 65.

วิเคราะห์กระบวนการก่อเกิดกลุ่มผลประโยชน์ในทรงสนระของคณะรัฐมนตรีและของไทย

โครงสร้างสังคมไทยถูกผูกเข้าด้วยกันด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัวซึ่งจะเห็นได้โดยทุกระดับของสังคมไทยจะพบว่ามีความสัมพันธ์ส่วนตัว เข้าไป เกี่ยวข้องหรือเป็นตัวกำหนดลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่มาก จนอาจจะกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ทางสังคมของไทยถูกกำหนดด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัว เป็นสำคัญ ในที่นี้ผู้เขียนไม่ได้ปฏิเสธว่าลักษณะความสัมพันธ์ของสังคมถูกกำหนดด้วยปัจจัยอื่น ๆ เช่น เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม เป็นต้น แต่ผู้เขียนต้องการให้เห็นว่าพลวัตของสังคมไทยขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างบุคคลอยู่มาก ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเข้ามากำหนดลักษณะของสังคมไทยไม่น้อย เพราะฉะนั้นการจะเข้าใจสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นในด้านใดก็ตามจำเป็นต้องเข้าใจระบบของความสัมพันธ์ส่วนตัวของคนไทย เป็นพื้นฐาน ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่กล่าวถึงนี้พอจะแยกแยะออก เป็นระบบได้ตามแผนภูมิต่อไปนี้²⁰

วงจรแห่งความสัมพันธ์ของสังคมไทย

ดังที่กล่าวแล้วว่าความสัมพันธ์ส่วนตัวจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีการพบปะกันอย่าง
 สม่ำเสมอระหว่างบุคคล ดังนั้นจุดเริ่มต้นของการพบปะกันจึงจำเป็นสำหรับคนไทยซึ่งอาจ
 จะมิได้ในหลายลักษณะ เช่น การเป็นญาติ เป็นเพื่อน เป็นผู้ร่วมงาน เป็นเพื่อน
 เรียน เป็นคนรู้จักกัน เป็นต้น บุคคลเหล่านี้จะพบกันหรืออาจจะนำบุคคลอื่นเข้ามาพบ
 ปะกันเพิ่มขึ้น แต่ที่สำคัญคือความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างบุคคลเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อ
 พวกเขาได้มีการพบปะกันเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ ถ้าการพบปะขาดหายไปความสัมพันธ์
 ส่วนตัวก็จะลดลงและขาดหายไปได้ในที่สุด ดังตัวอย่างในกรณีของการเป็นญาติกัน โดย
 การเป็นญาติสะท้อนถึงการมีความสัมพันธ์ต่อกันโดยปริยาย แต่ถ้าญาติเหล่านั้นไม่มีการพบ
 ปะหรือไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ความรู้สึกผูกพันในทางส่วนตัวของผู้เป็นญาตินั้น ๆ ก็จ
 ะลดลง เป็นต้น ดังนั้นการพบปะหรือไม่มาหาสู่กันเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ ผลที่ตามมา
 คือ บุคคลเหล่านั้นจะมีความรู้สึกว่าคุณเองมีความใกล้ชิดกัน ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน เป็น
 เงื่อนไขสำคัญที่จะสร้าง "ความไว้วางใจ" ให้เกิดขึ้นระหว่างบุคคลได้ เมื่อบุคคลมี
 ความไว้วางใจต่อกัน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเหล่านั้นก็จะนำไปสู่การกระทำร่วม
 กันต่อไป และที่สำคัญ คือ ความไว้วางใจเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับคนไทยในการเป็น
 "เพื่อนหรือพวก" เดียวกัน การเป็นเพื่อนหรือพวกต้องกันเป็นหัวใจของการกำหนดการ
 กระทำระหว่างบุคคลของคนไทย ทั้งนี้เพราะคนไทยให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของการ
 เป็นเพื่อนมาก นั่นหมายความว่า การเป็นเพื่อนสำหรับคนไทยสะท้อนถึงเงื่อนไขที่บุคคล
 หนึ่งจะต้องให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนของตน การช่วยเหลือระหว่างเพื่อนนี้มีประ
 เด็นที่น่าสนใจมากคือ การช่วยเหลือนี้ไม่ถูกกำหนดด้วยหลักการหรือความถูกต้อง กล่าวคือเมื่อ
 เป็นเพื่อนกันแล้วจะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันถึงแม้ว่าการช่วยเหลือกันนั้นจะขัดหรือผิดกับ
 หลักการหรือความถูกต้องบางอย่าง เช่น ความยุติธรรม เป็นต้น ทั้งนี้เพราะคนไทย

²⁰ กนก วงษ์ตระหง่าน, การเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย (กรุงเทพฯ :
 สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 335-341.

ให้ความสำคัญแก่การ เป็นเพื่อนมากกว่าหลักการ ขณะนี้อาจจะมีหลายคนปฏิเสธข้อสังเกตนี้นี้ได้ แต่ผู้เขียนอยากจะขอให้พิจารณาถึงพฤติกรรมหรือการกระทำที่เป็นจริงของคนไทยว่าเป็น เช่นที่ผู้เขียนกล่าวหรือไม่ ดังเช่น เรามักจะพบกันอยู่เสมอในทางการเมือง ธุรกิจราชการ เป็นต้น ว่ามีการช่วยเหลือเพื่อนหรือพวกพ้องของตนอย่างกว้างขวาง โดยที่การช่วยเหลือนั้นขัดกับหลักการบางอย่าง เช่น ในการไปติดต่อในสถานที่ราชการ หลักการที่พึงจะมีคตินิยมคือคนที่มาถึงก่อนควรจะได้รับบริการจาก เจ้าหน้าที่ของรัฐก่อน แต่ในความเป็นจริงเราพบเห็นเสมอ ๆ ว่าถ้ามีคนหนึ่งมาที่หลังแต่เนื่องจาก เข้า เป็นเพื่อนกับเจ้าหน้าที่คนนั้น เจ้าหน้าที่คนนั้นก็มักจะจัดคิวให้แก่อนั้น เพราะ เขาเป็น เพื่อน ที่น่าสนใจ คือ คนที่รออยู่ในคิวต่างก็ยอมรับสภาพที่เกิดขึ้นซึ่ง เป็นการยอมรับความ เป็นเพื่อน หมายถึงถึงการได้รับบริการก่อนคนอื่นได้โดยปริยาย และสำหรับคนที่ เป็น เพื่อนก็จะคาดหวังว่าเพื่อนของตนที่เป็น เจ้าหน้าที่จะต้องให้บริการแก่ตน เป็นกรณีพิเศษก่อนคนอื่น ๆ ด้วย ซึ่ง น่าสนใจต่อไปอีกคือ ถ้าเจ้าหน้าที่คนนั้นไม่ให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนของตน เพื่อนคนนั้นก็จะไม่พอใจและความ เป็น เพื่อนก็จะลดลง นั้นหมายความว่าความ เป็น เพื่อนจะต้องมีคุณค่า (values) บางประการแอบแฝงอยู่ ซึ่งทำให้คนที่ เป็น เพื่อนสามารถที่จะคาดหวังการกระทำของเพื่อนของตนได้ และที่สำคัญคือไปอีกคือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ เมื่อให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนของตนแล้วโดยขัดกับหลักการ "มาก่อนได้รับบริการก่อน" เจ้าหน้าที่ของรัฐคนนั้นจะรู้สึกว่าคุณเองได้ทำผิดอะไร และ ตรงกันข้าม เขากลับจะรู้สึกว่าเขาได้ทำอะไรบางอย่างที่ผิดไป คือ การช่วยเหลือเพื่อน

จากคำอธิบายข้างต้นนี้จะเห็นว่าความ เป็น เพื่อนหรือพวกเดียวกันของคนไทยนี้ มีความสำคัญต่อการกำหนดการกระทำของคนไทยมาก กล่าวคือ คนไทยมักจะพบ เห็นกันอยู่เสมอว่าความ เป็น เพื่อน เป็นอุปสรรคสำคัญของการนำหลักการต่าง ๆ มาใช้ เป็นบรรทัดฐานของการทำงานในหมู่คนไทย เพราะในที่สุดแล้วมักจะพบว่าความ เป็น เพื่อนได้เข้ามาทำลายบรรทัดฐาน เหล่านั้นจนหมดสิ้น ดังนั้นการจะนำหลักการใดก็ตามมาใช้ เป็นกรอบของการทำงานหรืออยู่ร่วมด้วยกัน จะต้องสามารถจัดการให้ความ เป็น เพื่อนไม่ เป็นอุปสรรคต่อ

หลักการนั้น มิฉะนั้นแล้วหลักการนั้นก็จะเป็นเพียงความคิดที่ไม่สามารถทำให้เกิดผล
 ปฏิบัติในความเป็นจริงได้ ความเป็นเพื่อนกันดังกล่าวก็นำไปสู่การช่วยเหลือซึ่งกันและ
 กัน ในหมู่คนที่ เป็น เพื่อนกัน นั้นหมายความว่า คนที่เป็น เพื่อนกันมี เจออะไรที่จะต้องช่วย
 เหลือซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือกันและกันระหว่าง เพื่อนนี้ทำให้คนไทยที่เป็น เพื่อนกัน
 จะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ดังจะเห็นได้ว่าการพึ่งพากันและกันปรากฏให้เห็นอย่างชัด
 เจน ในหมู่ เพื่อนฝูงหรือพวกพ้องเดียวกัน และการพึ่งพากันนี้ก็ เป็น เจออะไรที่จะต้องให้คน
 เหล่านั้นกลับไปพบปะกันอีก เพื่อที่จะให้ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีอยู่ แข็งคงอยู่หรือมีมากขึ้น
 ทั้งนี้ เพื่อให้การพึ่งพากันดำเนินต่อไปได้

จากความเข้าใจวงจรแห่งความสัมพันธ์ของคนไทย เช่นนี้ จะเห็นว่าคนไทย
 กลุ่มต่าง ๆ จะต้องพยายามชักนำให้วงจรนี้หมุนไปได้อย่างราบรื่นและมั่นคง ทั้งนี้เพราะ
 ความราบรื่นและมั่นคงของวงจรนี้จะเป็นหลักประกัน ให้แก่คนไทย เหล่านั้นได้พึ่งพาซึ่งกัน
 และกันหรือได้ประโยชน์จากกันและกันในขณะ ที่เพื่อนที่อยู่นอกวงจรนี้จะไม่ได้รับ ถ้าวง
 ในแง่นี้จะเห็นว่าวงจรนี้มีส่วนช่วยให้คนไทยในวงจรนี้สามารถจะมีอำนาจมากขึ้น หรือ
 ได้รับบริการมากขึ้นได้ เพราะลำพังตัว เขาคนเดียวจะไม่สามารถกระทำการบางอย่าง
 ได้เพราะไม่มีเพื่อนคอยช่วยเหลือ ด้วยตรรกะนี้ทำให้เราพอจะมองเห็นได้ว่าผู้กระทำ
 ทางการเมืองของไทยที่จะประสบความสำเร็จในทางการเมืองจะต้องมีความสามารถที่จะ
 มีเพื่อนหรือพวกพ้องจำนวนมาก และในทำนองเดียวกันสำหรับผู้ที่มีอำนาจทางการเมือง
 การจะรักษาอำนาจนั้นไว้ได้ก็จะต้องมี เพื่อนหรือพวกพ้องค้ำจุนค้ำที่ เราจะ เห็น เสมอว่า
 การเมืองกับการ เล่นพรรค เล่นพวก เป็นสิ่งที่คู่กันสำหรับการเมืองไทย และที่สำคัญคือ คน
 ไทยมักจะยอมรับว่าเป็นสิ่งที่แก้ไขไม่ได้นอกจากจะต้องปรับตัวเองให้อยู่กับมันให้ได้ ซึ่ง
 เป็นการสะท้อนถึงคุณค่าของคนไทยที่มีส่วนช่วยให้ระบบการเมืองแบบพรรคพวกนี้คงอยู่ได้
 ในทางอ้อม

อย่างไรก็ตามทฤษฎีทางตะวันตกของนักจิตวิทยา ทฤษฎีกลุ่มที่มีชื่อเสียงหลายท่านได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับการเกิดกลุ่ม ดังที่ผู้เขียนได้อธิบายมาแล้วนั้น วิทยุจำกัดอยู่มาก ไม่สามารถนำอธิบายกระบวนการก่อเกิดกลุ่มผลประโยชน์ได้ทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโครงสร้างในสังคมไทย อาจมีคำกล่าวได้ว่า ทฤษฎีดังกล่าวนี้ทำไมจึงใช้ในการอธิบายกระบวนการก่อเกิดไม่ได้ทั้งหมด คำกล่าวที่ทำได้ของ เห็นภาพชัดเจนก็คือ การเกิดกลุ่มของตะวันตกของและอธิบายการเกิดกลุ่มภายใต้ขอบเขตของโครงสร้างของสังคมตะวันตก ซึ่งมีระบบคิดคุณค่า หรือค่านิยมที่แตกต่างกับระบบคิด คุณค่าหรือค่านิยมของโครงสร้างสังคมไทยภายใต้สังคมที่แตกต่างกัน อาจทำให้กระบวนการเกิดกลุ่มผลประโยชน์แตกต่างกันด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทาง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เป็นนัยสำคัญ

ตัวอย่างจรรยาแห่งความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยนี้ปรากฏให้เห็นในพฤติกรรมการรวมกลุ่ม (group formation) ที่น่าสนใจ คือ ทฤษฎีของตะวันตกในเรื่องกลุ่ม (group theory) เราจะพบว่าสมมุติฐานของทฤษฎีตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่ากลุ่มเกิดขึ้น เนื่องจากบุคคลต่าง ๆ มีผลประโยชน์ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุจนถึงความคิดร่วมกัน และผลประโยชน์หรือความคิดเหล่านั้นเป็นแรงยึดเหนี่ยว (binding force) ที่จะทำให้นักบุคคลเหล่านั้นอยู่ร่วมกันในกลุ่ม เดียวกันถึงการมีกิจกรรมหรือบทบาทร่วมกัน เพื่อให้ได้ซึ่งผลประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม นั้นหมายความว่า ธรรมชาติที่ผลประโยชน์หรือความคิดร่วมกันหมดไปไม่ว่าจะเป็น เพราะบุคคลเหล่านั้น เปลี่ยนไปหรือกลุ่ม เกิดการเปลี่ยนแปลงไป หรือในลักษณะหนึ่ง เมื่อกลุ่มไม่สามารถสนองตอบต่อผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกของกลุ่มตราบนั้นกลุ่มก็จะคงอยู่ต่อไปไม่ได้ เพราะสมาชิกของกลุ่มจะแยกตัวออกจากกลุ่ม เนื่องจากสมาชิกเหล่านั้นมองไม่เห็นประโยชน์ที่ตนพึงจะได้รับในอนาคต สมมุติฐานเชิงทฤษฎีนี้สะท้อนให้เราเข้าใจโดยปริยายว่าบุคคลต่าง ๆ จะรวมตัวกันเป็นกลุ่มได้ บุคคลเหล่านั้นจะต้องตระหนักถึงผลประโยชน์ของตนที่พึงจะได้รับจากการรวมกลุ่ม หรือจากกลุ่มนี้

คนจะไปสังกัด มิฉะนั้นแล้วเขาจะไม่เข้าร่วมกลุ่ม เพราะฉะนั้นการมีสำนึกในผลประโยชน์
ของคนจึง เป็น เงื่อนไขที่ขาดไม่ได้ต่อการ เกิดกลุ่มของทฤษฎีตะวันตก

เมื่อนำทฤษฎีกลุ่มของตะวันตกมาใ้อธิบายในการ เมืองไทย เราคงจะต้อง
เข้าใจโดยปริยายว่าคนไทยรวมกลุ่มทางการเมืองหรือรวมกลุ่มกัน เพื่อขีบบทบาททางการเมือง
เมืองในบาง เรื่องก็ตามย่อมจะต้องตระหนักถึงผลประโยชน์ของคนที่จะพึงจะได้รับจากกลุ่ม
แต่ในความเป็นจริง เราพบว่าคนไทยรวมตัวกัน เป็นกลุ่มมักจะไม่ไ้ เกิดจากการตระหนักถึง
ผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นสำคัญ หากแต่เกิดจากความ เป็น เพื่อนหรือพวกพ้องกัน ความ
ใกล้ชิดกัน ความไว้วางใจกัน เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่ เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวถึงขั้น กล่าว
คือ รวมตัวกัน เป็นกลุ่ม เพราะเกิดจากการชักชวนกันมา และการชักชวนนี้จะมาจากการ
มีความสัมพันธ์ส่วนตัวดังกล่าวแล้ว เป็นส่วนใหญ่ กล่าวง่าย ๆ คือ รวมกัน เป็นกลุ่ม เพราะ
ความไว้วางใจหรือเชื่อใจกัน โดยเฉพาะต่อบุคคลที่เป็นตัวหน้าในการจัดตั้งกลุ่ม เมื่อมีการ
รวมตัว เป็นกลุ่มแล้วจึงค่อยขยายถึงผลประโยชน์ที่สมาชิกกลุ่มพึงจะมีร่วมกันและพึงจะได้รับ
นั้นหมายความว่าผลประโยชน์ร่วมกันไม่ไ้มีปัจจัยชี้ขาดของการรวมกลุ่มของคนไทย ตรง
กันข้ามความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างสมาชิกกลุ่ม โดยเฉพาะกับผู้นำกลุ่ม เป็นปัจจัยที่ขาดไม่ไ้
สำหรับการ เกิดและการรักษา กลุ่มให้คงอยู่ ตัวอย่างที่พอจะเห็นได้เสมอ คือ ภายใน
กลุ่มต่าง ๆ ของคนไทยที่มีปัญหาภายในกลุ่มและในที่สุด เกิดการแยกกลุ่ม เช่นพรรคการเมือง
กลุ่มการเมือง เป็นต้น จะพบว่า การแตกแยกของพรรคหรือกลุ่มการเมืองมักจะมีมาจาก
ปัญหาความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้มีอำนาจในพรรคหรือกลุ่มนั้น เป็นส่วนใหญ่ เมื่อผู้มี
อำนาจเกิดความขัดแย้งกันโดยที่ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ใกล้ชิดที่เคยมีต่อกัน ไม่สามารถผูกให้ผู้มี
อำนาจเหล่านั้นอยู่ร่วมกันได้ การแยกตัวของผู้มีอำนาจเหล่านั้นก็จะตามมา ที่น่าสนใจคือ
เมื่อผู้มีอำนาจหนึ่งแยกตัวออกไปจะมีสมาชิกกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้มีอำนาจนั้นแยก
ตัวออกไปด้วย ทั้ง ๆ ที่สมาชิกกลุ่มเหล่านั้นไม่มี เรื่องที่ขัดแย้งกับกลุ่มหรือผู้มีอำนาจ
อีกรายเลย ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่าการรวมตัวหรือแยกตัวออกจากกลุ่มมักจะมีกระทำได้
ความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้นำเสมอ กล่าวง่าย ๆ คือ ถ้าหัวหน้า (ลูกพี่) ของตนรวมหรือ

แยกตัวจากกลุ่มคน ลูกน้องก็จะทำตายโดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุผลนอกจากเพียงทำหามหัว
 หน้าเท่านั้น เพราะฉะนั้นจะเห็นว่า การรวมกลุ่มและการแยกกลุ่มของคนไทยไม่ได้ขึ้นกับ
 การมีผลประโยชน์ร่วมหรือแนวความคิดร่วมแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นกับความสัมพันธ์
 ส่วนตัวที่มีต่อกันและกัน โดยเฉพาะต่อผู้นำอย่างมากทีเดียว

เพื่อให้มองเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน ของทฤษฎีตะวันตกและของไทย
 อาจอธิบายได้ว่าการเกิดกลุ่มหรือการรวมกลุ่มตามแนวความคิดตะวันตกนั้นอยู่บนพื้นฐาน
 ของผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม เน้นความสำคัญของการรวมกลุ่ม เพื่อเป็นพลัง
 อำนาจทางการเมือง หรือพลังอำนาจการต่อรองในผลประโยชน์ร่วมของกลุ่ม สำหรับ
 กรอบของทฤษฎีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์นั้น การเกิดกลุ่มอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ส่วนตัว
 ความใกล้ชิด ความไว้วางใจ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่ม ไม่ใช่อยู่ที่กลุ่ม
 และการรวมกลุ่ม หากขึ้นอยู่ด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัวในลักษณะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์-
 ลูกน้อง ฐานะไม่เท่าเทียมกัน ผู้อุปถัมภ์มีฐานะที่เหนือกว่าลูกน้อง ผู้นำเป็นจุดศูนย์กลาง
 ไม่ใช่กลุ่ม เป็นจุดศูนย์กลาง กล่าวคือ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้ง
 ขณะที่แนวความคิดตะวันตก ผู้นำกลุ่มมีฐานะเท่าเทียมกันกับสมาชิกของกลุ่ม เนื่องจาก
 บุคคลแต่ละคน เข้ามารวมกลุ่มกัน เพราะความมีผลประโยชน์ร่วมกัน ความจงรักภักดีของ
 บุคคลจึงมีต่อกลุ่ม ไม่ใช่ต่อบุคคลหรือต่อเป้าหมายของกลุ่ม ไม่ใช่ต่อผู้นำกลุ่ม

ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ (ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์-ลูกน้อง) มีลักษณะเช่น
 เดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างนาย-ไพร่ ในสังคมโบราณ แม้แต่ในปัจจุบันความสัมพันธ์
 เช่นนี้ก็ยังคงมีอยู่มากแม้ว่าจะมีการนำโครงสร้างขององค์การสมัยใหม่มาใช้ก็ตาม โครง
 สร้างสมัยใหม่จึงกลายเป็นโครงสร้างซึ่งกำหนดความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ โดยที่โครง
 สร้างเดิมแบบอุปถัมภ์-ลูกน้อง ยังคงเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ไม่เป็นทางการ
 และในทางปฏิบัติมีความสำคัญและอิทธิพลมากกว่าความสัมพันธ์ทางการ เสียอีก²¹

²¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "การเมืองกับการบริหาร," คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย (กรุงเทพฯ: วัชรินทร์การพิมพ์, 2522), หน้า 41-42.

ถ้าหากพิจารณาจากแนวความคิดดังกล่าว ลำด้ายจะมีได้ว่า กลุ่มที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เป็นไปตามแนวคิดตะวันตกจริงหรือ เพราะฉะนั้นผู้เขียนจึงได้นำเอาแนวความคิดหรือกรอบทางทฤษฎีของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของ กนก วงษ์ตระหง่าน มาเป็นแนวทางในการศึกษาคั้งนี้²²

การนำเอาแนวความคิดหรือกรอบทางทฤษฎีของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์มาอธิบายถึงธรรมชาติของการรวมกลุ่มของชาวไร้อ้อย เป็นสมาคมชาวไร้อ้อยของเขตต่าง ๆ จนกระทั่งรวมตัวกัน เป็นสหพันธ์ชาวไร้อ้อยแห่งประเทศไทย บนพื้นฐาน 3 เงื่อนไขดังนี้

1. เงื่อนไขทางความคิด คุณค่า และความเชื่อของสังคมไทย
2. เงื่อนไขทางผลประโยชน์ และอำนาจ
3. เงื่อนไขทางสภาวะแวดล้อมทางการเมือง

การศึกษาคั้งนี้ศึกษาถึงประเด็นใหญ่ ๆ 3 ประเด็น ดังนี้

1. การรวมกลุ่ม
2. การต่อสู้ภายในกลุ่ม
3. การแตกแยกของกลุ่ม

²² กนก วงษ์ตระหง่าน, "ข้อสังเกตทางการเมืองในชีวิตและจุดจบของสังคมกรุงเทพมหานครแห่งนี้," ใน วิเคราะห์การเมืองในมิติต่าง ๆ รวบรวมบทความวิชาการ กนก วงษ์ตระหง่าน, (บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กำลังดำเนินการ), หน้า 6.

การอธิบายพฤติกรรมหรือการกระทำของคนในสหพันธ์ชาวไร่อ้อยแห่งประเทศไทย
ไทยเกี่ยวข้องกับประเด็นที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. คุณค่าของคนไทย เช่น เพื่อน เป็นต้น
2. โครงสร้างทางสังคม เช่นระบบอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์ส่วนตัว เป็นต้น

กรอบทางทฤษฎีของความสัมพันธ์เชิงระบบอุปถัมภ์

อคิน ระพีพัฒน์ สะท้อนภาพของสลัมที่มีประเด็นทางการเมืองสำคัญ ๆ ไว้หลาย
ประเด็นที่น่าจะนำมาพิจารณาในเบื้องต้นจะเห็นว่าอคิน อธิบายพฤติกรรมหรือการกระทำ
ของคนว่าเป็นอย่างไร และทำไมจึงเป็นเช่นนั้น และคำอธิบายที่อคิน ให้เกี่ยวข้องกับ
กับประเด็นที่สำคัญ คือ²³

1. คุณค่า (values) ของคนไทย เช่น เพื่อน คนดี เป็นต้น
2. โครงสร้างทางสังคม เช่น ระบบอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์ส่วนตัว เป็นต้น

ซึ่งทั้งสองประเด็นนี้ผู้วิจัยนำมาอธิบายพฤติกรรมของคนในสหพันธ์ชาวไร่อ้อย
แห่งประเทศไทยในเรื่องของ "อำนาจ" (power) เช่น การใช้อำนาจ การรักษา
อำนาจ เป็นต้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ผู้วิจัยอธิบายความหมายของการกระทำของ
สมาชิกในสหพันธ์ชาวไร่อ้อยแห่งประเทศไทย หมายความว่า พฤติกรรมหรือการกระทำ
ของสมาชิกในสหพันธ์ชาวไร่อ้อยแห่งประเทศไทย เป็นสาระการวิเคราะห์ (subject
Unit of analysis) ซึ่งจะนำเฉพาะประเด็นทางการเมืองมาวิเคราะห์

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

การเมือง หมายถึง การใช้อำนาจในการจัดสรรผลประโยชน์ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การเมืองโดยเฉพาะของคนไทยเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับ 1) อำนาจ และ 2) การจัดสรรผลประโยชน์²⁴

กนก วงษ์ตระหง่าน²⁵ ได้ให้ทรรศนะชนชั้นนำในการเมืองไทยว่า การเมืองไทยเป็นเรื่องของชนชั้นนำ นั้นหมายความว่า บุคคลที่มีบทบาททางการเมือง มีคุณสมบัติร่วมกันอย่างหนึ่งคือ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ (เกี่ยวกับระบบทางการเมือง) และมีกำลังมากกว่าบุคคลอื่น ๆ ซึ่งบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีคุณสมบัติทั้งสองนี้มากกว่าบุคคลที่มีบทบาทหรือกลุ่มบุคคลอื่น ๆ การศึกษานี้เรียกว่า "ชนชั้นนำ" เพราะฉะนั้นการวิจัยครั้งนี้ เพราะฉะนั้นการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงต้องการจะนำประเด็นทั้งสองทางการเมืองขึ้นมาวิเคราะห์เพื่อช่วยให้เป็นภาพ ของการวิเคราะห์ทางการเมืองกับเงื่อนไขของสภาวะแวดล้อมทางการเมือง ซึ่งจะ เป็นมิติหนึ่งในกระบวนการก่อเกิดสหพันธ์ชาวจีนโพ้นทะเลแห่งประเทศไทย

ก. เงื่อนไข ระบบคุณค่า ความคิดและความเชื่อของสังคมไทย

สังคมทุกสังคมมีโครงสร้างในตัวของมันเอง และโครงสร้างเป็นหัวสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ในส่วนต่าง ๆ ของสังคมจนถึงการกระทำของคนในสังคม เช่นเดียวกันกับสหพันธ์ชาวจีนโพ้นทะเลแห่งประเทศไทย ก็มีโครงสร้างของมันเอง โครงสร้าง

²⁴ กนก วงษ์ตระหง่าน, การเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 191.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 156.

ทางสังคมชาวไร่อ้อย ตามสายตาของผู้เขียนมีลักษณะเป็นโครงสร้างแบบอุปถัมภ์ (Patron-Client Structure) กล่าวคือ มีผู้อุปถัมภ์ (patron) และผู้รับอุปถัมภ์ (client) ผู้อุปถัมภ์คือผู้นำกลุ่มชาวไร่อ้อยและผู้รับอุปถัมภ์คือชาวไร่อ้อยในกลุ่มชาวไร่อ้อยต่าง ๆ ซึ่งความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน หมายความว่า ผู้อุปถัมภ์จะอยู่ในฐานะที่สูงกว่าในเชิงความสัมพันธ์ และผู้รับอุปถัมภ์จะอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่า ความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายนี้อาจจะเป็นได้ตั้งแต่ในเชิงเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม การช่วยเหลือต่าง ๆ จนถึงความคุ้มครองและที่สำคัญยิ่งคือ ความสัมพันธ์ตามระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก และความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็น เครื่องมือสำคัญที่จะช่วยลดความไม่มั่นคงในชีวิตในด้านต่าง ๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นกับตน ก็สามารถจะอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว เช่น การเป็นเพื่อน การเป็นญาติพี่น้อง พรรคพวกเดียวกันมาซึ่งความช่วยเหลือ เพื่อทำให้เกิดความก้าวหน้าและมั่นคงให้แก่ตนเอง นอกจากนี้ความสัมพันธ์ส่วนตัว เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพึ่งพาหรือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะเพื่อนที่ดี ญาติพี่น้อง ซึ่งเปรียบเสมือนผู้อุปถัมภ์ที่จะต้องให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อน พรรคพวกตนเอง และญาติพี่น้องของตนได้²⁶

กลุ่มตามระบบคุณค่าความคิดของคนไทย ต้องให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่มเดียวกันกว่าคนนอกกลุ่ม กรณี กลุ่มชาวไร่อ้อย เช่นเดียวกันและความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มมีรากฐานมาจากความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านต่าง ๆ มาเป็นเวลานาน²⁷ ซึ่งไม่เหมือนกับการเกิดกลุ่มตามแนวความคิดของตะวันตกเชื่อว่า กลุ่มเกิดจากการมีสำนึกร่วมกัน ถึงผลประโยชน์ร่วมของสมาชิกกลุ่ม

²⁶ กนก วงษ์ตระหง่าน, "ข้อสังเกตทางการเมืองในชีวิตและอุจฉัยของสลัมกรุงเทพฯ แห่งหนึ่ง," ใน วิเคราะห์การเมืองในมิติต่าง ๆ ครอบคลุมความทางวิชาการ หน้า 3.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

ถึงที่ผู้เขียนได้อธิบายมาแล้ว ขณะที่การเกิดกลุ่มของสังคมไทย ก็อยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัว ไม่ใช่สำนึกร่วมกันถึงผลประโยชน์เป็นหลัก ส่วนผลประโยชน์ร่วมของกลุ่ม เป็นปัจจัยประกอบที่มีบทบาทภายหลังเท่านั้น

ความสัมพันธ์ส่วนตัว ความใกล้ชิด ความไว้วางใจ

คำถามที่มีขณะนี้ ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คือ ความสัมพันธ์ส่วนตัวมาจากไหน ภายใต้โครงสร้างของสังคมไทย ที่สำคัญคือความสัมพันธ์ส่วนตัวของคนไทยคือ "ความใกล้ชิด"²⁸ ซึ่งนับได้ตั้งแต่การไปมาหาสู่กันสม่ำเสมอ การเป็นเพื่อนร่วมงาน เพื่อนนักเรียน เพื่อนร่วมรุ่นหรือเพื่อนร่วมสถาบัน จนถึงการเป็นญาติพี่น้อง นั่นหมายถึง สาเหตุของความใกล้ชิดนั้นอาจมิได้หลายประการดังกล่าวดังกล่าวแล้ว และหากเรามองย้อนกลับในทางตรงข้ามถึงแม้ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมรุ่น หรือเพื่อนร่วมสถาบันเดียวกัน แต่หาไม่มี ความใกล้ชิดกันแล้วจะส่งผลต่อความสัมพันธ์ทั้งสองความสัมพันธ์ส่วนตัวก็จะน้อยลงไปโดยปริยาย เมื่อความสัมพันธ์ส่วนตัวไม่ดีก็จะมีแนวโน้มทำให้ความสัมพันธ์ในด้านอื่น ๆ รวมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ไม่ดีตามไปด้วย

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้เอง ในกรณีขององค์กรหรือกลุ่มชาวไร่อ้อย สมาชิกของกลุ่มจะสามารถรักษาความสัมพันธ์กับนายกสมาคมหรือประธานของสหพันธ์ชาวไร่อ้อยแห่งประเทศไทย ด้วยการไปเยี่ยมเยียนนายกสมาคม หรือประธานสหพันธ์ฯ ในฐานะหัวหน้ากลุ่มชาวไร่อ้อย กรณีความสัมพันธ์กับข้าราชการจะรักษาให้ดีไว้ได้ ก็ด้วยการไปมาหาสู่กับข้าราชการนั้นอยู่เสมอ ๆ หรือกรณีในพรรคการเมืองลูกพรรคสามารถรักษาความสัมพันธ์กับหัวหน้าพรรคไว้ได้ด้วยการไปเยี่ยมเยียนหัวหน้าพรรคเป็นประจำ เป็นต้น เพราะฉะนั้นสามารถกล่าวได้ว่า ความใกล้ชิดจึงมีความสำคัญมากต่อความสัมพันธ์ส่วนตัวและความไว้วางใจจึงเป็นรากฐานสำคัญต่อความสัมพันธ์ด้านอื่น ๆ

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6-8.

ในด้านกลับอาจมีคำถามได้ว่า ความไว้วางใจมีความสำคัญอย่างไร และเกิดขึ้นได้อย่างไร คำตอบก็คือ ความไว้วางใจเป็นพื้นฐานของการรักษาอำนาจ ของผู้มีอำนาจหรือกลุ่มผู้นำ ความไว้วางใจดังกล่าวนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเอง แต่เกิดจากการสร้างขึ้น²⁹ ลักษณะของความไว้วางใจในโครงสร้างทางกลุ่มอำนาจของไทยที่เด่นชัดคือ การใช้ความเป็นเพื่อน เช่น เพื่อนนักเรียน เพื่อนร่วมงาน เพื่อนที่มาจากภูมิภาคเดียวกัน เป็นต้น นอกจากความเป็นเพื่อนแล้ว ยังใช้ความเป็นญาติพี่น้อง จะโดยสายเลือดหรือการเกี่ยวดอง เช่น การแต่งงานก็ได้ จะเห็นว่าความเป็นเพื่อนและความเป็นญาติพี่น้องนี้เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ชัดเจนและนับว่าเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสำคัญที่สุดของการสร้างความไว้วางใจ นอกจากนี้การให้วิธีการให้ผลประโยชน์ เช่น การให้ตำแหน่ง อำนาจ ความมั่งคั่ง เป็นต้น แก่บุคคลที่ผู้มีอำนาจต้องการจะสร้างความไว้วางใจ วิธีการนี้ผู้มีอำนาจจำเป็นต้องต้องมีผลประโยชน์จำนวนมหาศาลที่จะแจกจ่าย ให้แก่คนรอบข้างหรือสมาชิกภายในกลุ่ม เพื่อที่จะรักษาความไว้วางใจหรือความเป็นพรรคพวกให้คงไว้ นั่นหมายความว่า ความใคร่ที่ผลประโยชน์ที่แจกจ่ายหมดไปหรือลดลงหรือมีผู้อื่นที่สามารถแจกจ่ายผลประโยชน์ได้มากกว่าหรือดีกว่า ความไว้วางใจก็ลดลงโดยปริยาย ดังนั้นจะเห็นว่าการสร้างความไว้วางใจด้วยการแจกจ่ายผลประโยชน์ในตัวมันเองไม่มีความมั่นคงและแน่นอน และต่างจากความ เป็นเพื่อนและความเป็นญาติพี่น้อง ที่สายสัมพันธ์ของความไว้วางใจมีมากกว่าและแน่นอนกว่า แต่ความเป็นเพื่อนและความ เป็นญาติสายารกระทำได้ค่อนข้างจำกัดหรืออยู่ในวงแคบ ดังนั้นความเป็นจริงภายในแกนกลาง (core) ของอำนาจจึงมักจะมีการผูกด้วยความเป็นเพื่อนหรือความเป็นญาติพี่น้อง และโครงสร้างของอำนาจที่อยู่ล้อมรอบแกนกลางมักจะถูกด้วยการแจกจ่ายผลประโยชน์ เป็นนัยสำคัญ³⁰

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 288.

วิธีการสร้างความไว้วางใจดังกล่าวนี้สามารถเข้าใจได้กับค่านิยม หรือระบบความคิด ในเรื่องระบบอุปถัมภ์หรือระบบเครือญาติพี่น้องของสังคมไทยได้ที่มีบุคคลหรือผู้นำที่มีอำนาจและทรัพยากรมากกว่าคนอื่น ๆ ก็จะทำหน้าที่คล้ายผู้อุปถัมภ์ (patron) ที่คอยให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ได้รับการอุปถัมภ์ (clients) และในด้านกลับผู้รับการอุปถัมภ์ก็จะยอมปฏิบัติตามหรือ เป็นบริวาร ในการเสริมสร้างอำนาจและบารมีให้แก่ผู้อุปถัมภ์ ความสัมพันธ์ทั้งสองข้างนี้ เสริมผลประโยชน์ซึ่งกันและกันโดยปริยาย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ในด้านหนึ่งผู้ได้รับการอุปถัมภ์ก็จะได้ประโยชน์ที่ผู้อุปถัมภ์ให้ และผู้อุปถัมภ์ก็ได้อำนาจและบารมีจากการที่ผู้ได้รับการอุปถัมภ์ ยอมรับการเป็นผู้นำและการมีอำนาจของตน นั้นหมายความว่า ระบบอุปถัมภ์นี้เป็นเครื่องชี้นำการยอมรับธรรมสำหรับผู้มีอำนาจที่จะสร้างและรักษาฐานอำนาจของตนด้วยวิธีการสร้างความไว้วางใจโดยการแจกจ่ายผลประโยชน์ดังกล่าวข้างต้น

ความสำคัญของหัวหน้ากลุ่มหรือผู้นำ

ความสัมพันธ์ส่วนตัวความใกล้ชิด และความไว้วางใจ เป็นองค์ประกอบสำคัญของการรวมคนไทย เข้าด้วยกัน เป็นกลุ่ม เช่น พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้น ซึ่งหากเราพิจารณาประเด็นนี้แล้ว ผลประโยชน์ร่วมกันของคนในกลุ่มมีความสำคัญเพียงส่วนหนึ่ง เท่านั้นที่ทำให้เกิดกลุ่มขึ้นได้ นอกจากนี้ความสัมพันธ์ในกลุ่มของคนไทย จะให้ความสำคัญแก่ผู้นำกลุ่มอย่างมาก เพราะผู้นำเปรียบเสมือนผู้อุปถัมภ์ของกลุ่มและขณะนี้กลุ่มตะวันตก ผู้นำไม่มีความสำคัญทางด้านนี้เท่าใดนัก กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความหมายของ "ลูกพี่" "เพื่อนที่ดี" "นักเลง" มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการรวมกลุ่มของคนไทย

สำหรับความหมายของคำเหล่านี้ (ลูกพี่, เพื่อนที่ดี, นักเลง) หมายถึง จะต้อง เป็นคนที่จะต้องให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองได้ ขึ้น เครื่องบ่า เครื่องไหล่ เวลา มีภัย ความถูกผิด ไม่ใช่สิ่งสำคัญระหว่างพวกกันเอง เป็นสำคัญ ไม่ยอมให้ใครมาลบหลู่ดูหมิ่น

เข้มแข็ง ไม่แพ้ใคร ใจกว้าง กล้าได้กล้าเสีย มีเพื่อนฝูงมากเป็นต้น³¹ ซึ่งคุณสมบัติทั้งหมดนี้ เป็นคุณสมบัติส่วนตัวและตั้งอยู่บนรากฐานของทฤษฎีความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีต่อกันทั้งสิ้น³² เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีความหมายลึกซึ้งข้างต้น และมีแบบแผนของตัวเอง มีความสำคัญมากสำหรับการที่จะเข้าใจการกระทำ ของคนไทยและสังคมไทย นั่นหมายความว่า ถ้าเขาไม่เข้าใจความหมายและความสำคัญของความสัมพันธ์ส่วนตัวภายใต้ระบบความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์นี้ ย่อมเป็นไปได้ยากที่จะอธิบายการกระทำของคนไทยและสังคมไทยได้

ภายใต้กลุ่มคนที่อาศัยความสัมพันธ์ เช่นนี้ พลิกเสียงไปได้ที่จะต้องมีหัวหน้าหรือ "ลูกพี่" ของกลุ่มที่ต้องการการดูแลกลุ่มให้คงอยู่ได้ และปรากฏก็คือหัวหน้ากลุ่มที่ดีจะต้องมีความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ใกล้ชิดกับสมาชิกกลุ่ม เป็นระบบบุคคล จึงจะเกิดการไว้วางใจกันขึ้น เมื่อหัวหน้ากลุ่มขาดคุณสมบัติในข้อนี้ ผลที่ตามมาคือ เป็นไปได้ยากที่หัวหน้ากลุ่มคนนั้นจะสามารถประจักษ์สมาชิกของกลุ่มได้ และในที่สุดการแตกแยกของกลุ่มก็สามารถเกิดขึ้นได้³³ โดยทั่วไปมักจะเข้าใจกันว่ากลุ่มจะอยู่รอดหรือแตกแยก เมื่อผลประโยชน์ร่วมของสมาชิกกลุ่มหมดไปตามทฤษฎีตะวันตก แต่ภายใต้กลุ่ม เช่นดังกล่าวนี้เป็นไปได้ที่ผลประโยชน์ร่วมของสมาชิกกลุ่มยังคงอยู่ แต่ความสัมพันธ์ส่วนตัวและความใกล้ชิดหมดไปเรียกง่าย ๆ ว่า "ไม่ต่อกัน เป็นการส่วนตัว"³⁴ ก็สามารถจะเป็นสาเหตุของการแตกแยกในกลุ่มได้ ดังที่ปรากฏในสังคมไทย เช่นกรณีการแตกแยกภายในกลุ่มชาวไร่อ้อย เมื่อปลายปี

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9-9.

2526 และต้นปี 2527 การไม่ชอบกัน เป็นการส่วนตัวนี้สามารถแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ได้มากมาย เช่น การเรียกร้องของกลุ่มหรือหัวหน้ากลุ่มในสิ่งต่าง ๆ การไม่ร่วมมือ การกลั่นแกล้ง เป็นต้น ถ้าพิจารณาการเรียกร้อง การไม่ร่วมมือ การกลั่นแกล้ง นั้นอย่างตรงไปตรงมา เราอาจจะหาคำอธิบายไม่ได้ว่า เหตุผลของการกระทำเหล่านั้น คืออะไร แต่ถ้ามองเห็นการไม่ชอบกัน เป็นการส่วนตัว เราก็สามารถจะอธิบายได้ว่าที่ ทำเช่นนั้น เพราะเรื่องส่วนตัว เช่น สมาชิกพรรคการเมือง เรียกร้อง ให้หัวหน้าพรรคการเมืองลาออกจากการร่วมรัฐบาล ถ้าพิจารณาเหตุผลว่าทำไม จึงต้องการออกจากการร่วมรัฐบาลอาจจะมองไม่เห็น เหตุผลเพราะทุกอย่างที่พรรคการเมืองไปเกี่ยวข้องกับรัฐบาลก็จัดว่าดี ไม่น่าจะลาออกจากการไปร่วมรัฐบาล แต่ในที่สุดการที่สมาชิกคนนั้น เรียกร้องให้หัวหน้าพรรคลาออกจากรัฐบาล เพราะการลาออกจะทำให้หัวหน้าพรรคเสียหายได้ โดยสามารถถูกมองว่าเป็นคนไม่รับผิดชอบ ดังนั้นด้วยการไม่พอใจหรือไม่ชอบ เป็นการส่วนตัวที่มีต่อหัวหน้าพรรค สมาชิกคนนั้นจึงต้องการกลั่นแกล้งหัวหน้าพรรคด้วยการ เรียกร้องให้หัวหน้าพรรคทำในสิ่งที่จะก่อให้เกิดการเสียหายแก่หัวหน้าพรรคได้ ถ้าพิจารณาต่อไป การที่สมาชิกคนนั้นกลั่นแกล้งด้วยทางอ้อมเพราะถ้า เขากระทำโดยตรงต่อหัวหน้าพรรค เขาอาจจะทำไม่ได้หรือถ้าทำได้คนอื่น ๆ ก็สามารรถเห็นได้ว่า เขากลั่นแกล้งหัวหน้าพรรคเรื่องส่วนตัว ดังนั้นในที่สุดเขาก็จะเป็นผู้เสียหายเอง ด้วยเหตุผลในลักษณะเดียวกันทุกอย่างสามารถจะคิดได้หมดโดยไม่ต้องมีเหตุผล ถ้าความสัมพันธ์ส่วนตัวคือ เช่นการที่หัวหน้าพรรค เป็นคนที่ชื่นชม เกรงใจและ เคารพของสมาชิกพรรค และเวลาที่สมาชิกพรรคขัดแย้งหรือทะเลาะกันด้วยเหตุผลต่าง ๆ ซึ่งไม่สามารถจะประนีประนอมกันได้ อย่างง่าย ๆ แต่ปรากฏว่าความขัดแย้งหรือการทะเลาะนั้นสามารถยุติลงได้อย่างน้อยก็เป็น การชั่วคราว พวกเราพิจารณากันแล้ว การที่สมาชิกพรรคยอมยุติการทะเลาะหรือขัดแย้งไว้ นั้น ไม่ใช่เพราะหัวหน้าพรรคสามารถประนีประนอมหรือขัดแย้งหรือผลประนีประนอมได้ แต่หัวหน้าใช้ความเป็น "ลูกพี่" หรือคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำ เช่น ความเกรงใจ บุญคุณ ความเคารพ ความใกล้ชิด อาวุโส เป็นต้น ยิ่งคุณสมบัติเหล่านี้สามารถทำให้สมาชิก

พรรคยอมที่จะยุติข้อพิพาทกันได้ นั้นหมายความว่า ความเป็นลูกพี่ของหัวหน้าพรรคหรือกลุ่มจึงมีความสำคัญมากกว่าการปกครองพรรคหรือกลุ่มนั้นด้วยที่เราต้องไม่ลืม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความขัดแย้งภายในกลุ่ม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ถ้าความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างสมาชิกกลุ่มไม่ดีและ เมื่อกลุ่มแตกกับกลุ่มเล็ก ๆ เรียกว่า "มุ้งเล็กในมุ้งใหญ่" จะเกิดปัญหาและไม่สามารถแก้ไขได้ เมื่อหัวหน้ากลุ่มใหญ่ไม่สามารถเป็นลูกพี่ของกลุ่มเล็กต่าง ๆ ได้ ตรงกันข้ามการมีกลุ่มเล็ก ในกลุ่มใหญ่ยังคงสามารถอยู่ร่วมกันได้ถ้าหัวหน้ากลุ่มใหญ่ยังคงเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเล็กเหล่านั้น นั้นหมายความว่าหัวหน้ากลุ่มสามารถจะผูกให้กลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งแม้ว่าจะขัดแย้งกันแต่ก็ยังคงอยู่ร่วมกันได้ ในแง่นี้จะเห็นว่าหัวหน้าเปรียบเสมือนเชือกที่ผูกกลุ่มเล็ก ๆ เข้าด้วยกัน เพราะฉะนั้นเชือกใดก็ตามที่เชือกขาดลง ความแตกแยกของกลุ่มก็จะ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นหัวหน้าหรือผู้นำจึงมีความสำคัญมากต่อการอยู่รอดของกลุ่มในความหมายที่กล่าวมานี้ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ จะอยู่ในระดับที่จัดการได้หรืออยู่ร่วมกันได้ เมื่อกลุ่มต่าง ๆ ยอมให้ใครคนหนึ่งเป็นผู้นำ ซึ่งเท่ากับว่าผู้นำในสังคม เช่นนี้มีหน้าที่สำคัญเบื้องต้นคือ การอภยะยอมให้กลุ่มต่าง ๆ ภายใต้การนำของตนสามารถอยู่ร่วมกันได้³⁵

ข. เงื่อนไขทางผลประโยชน์ (interests)

กนก วงษ์ตระหง่าน ได้อธิบายเกี่ยวกับประเด็นของการเมืองว่า "การเมือง หมายถึง การใช้อำนาจในการจัดสรร (ต่อสู้) ผลประโยชน์" "การเมือง เป็นเรื่องของชนชั้นนำ" ดังนั้นทำให้สรุปได้ว่า ชนชั้นนำเป็นผู้ที่มีบทบาทในการใช้อำนาจในการจัดสรร (ต่อสู้) ผลประโยชน์

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

อย่างไรก็ตามหากเราหันมาพิจารณาผู้นำหรือชนชั้นนำ (elite) ซึ่งมีบทบาทมากภายในกลุ่ม กล่าวอีกนัยหนึ่ง อำนาจและการจัดสรร (การต่อสู้) ผลประโยชน์เป็นเรื่องของชนชั้นนำหรือผู้นำกลุ่ม เสียส่วนใหญ่ ส่วนสมาชิกของกลุ่มไม่ได้มีบทบาทในเรื่องของอำนาจและการจัดสรรผลประโยชน์เท่าไรนัก

โดยอธิบายว่า เป็นเพราะการไม่มีความรู้หรือศุภภาพเพียงพอ เมื่อชนชั้นนำ (ผู้นำ) เท่านั้นที่มีอำนาจในการจัดสรรผลประโยชน์ นั้นจะตอบสนองต่อเป้าหมายหรือผลประโยชน์ชนชั้นนำ (ผู้นำ) เป็นหลัก แต่อย่างไรก็ตามการกล่าวถึงชนชั้นนำไว้ได้หมายความว่าในหมู่ชนชั้นนำมีเอกภาพ (unity) ทั้งทางเป้าหมายหรือผลประโยชน์ ตรงกันข้ามเราพบว่าชนชั้นนำ ไม่ว่าจะอยู่ในรัฐสภา พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ กองทัพหรือแม้กระทั่งรัฐบาลไม่มีเอกภาพในกลุ่มอย่างแท้จริง³⁶ ส่วนใหญ่แล้วมีเพียงแต่การประสานผลประโยชน์ชั่วคราวเท่านั้น เมื่อเป้าหมายหรือผลประโยชน์เปลี่ยนแปลงไปการรวมกลุ่มก็เปลี่ยนแปลงตามปริยาย ดังนั้นการต่อสู้แย่งชิงอำนาจภายในชนชั้นนำภายในกลุ่ม จึงเกิดขึ้นตลอดเวลา

อำนาจกับการจัดสรรผลประโยชน์

ด้วยความเข้าใจโครงสร้างของสังคมไทยขณะนี้ จะเห็นว่าประเด็นการเมืองคืออำนาจและการจัดสรรผลประโยชน์นั้นล้วนแต่เกิดขึ้นภายใต้กรอบของ โครงสร้างนี้ทั้งสิ้น ดังนั้นในการวิเคราะห์การเมืองไทยภายใต้แนวความคิดนี้จะต้องกระทำผ่านกรอบทางโครงสร้างทางสังคม เช่นกล่าวมาแล้ว ตัวอย่างเช่นความหมายของอำนาจ ที่มาจากอำนาจ ความสัมพันธ์ของอำนาจ การรักษาอำนาจ การใช้อำนาจ และการขยายอำนาจ เป็นต้น เป็นอย่างไรภายใต้เงื่อนไขของโครงสร้างของสังคมนั้น

³⁶ กนก วงษ์ตระหง่าน, การเมืองในระบอบประชาธิปไตย, หน้า 191.

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นว่า "อำนาจ" มีความหมายในเชิงความสามารถ และความพร้อมที่จะจัดการให้เป็นไปตามที่ผู้ใช้อำนาจต้องการ เช่น ลูกที่มีอำนาจดูได้จากความสามารถและความพร้อมของลูกที่ ที่สามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ของกลุ่มได้ ตั้งแต่ความ เชื่อมั่น ความขัดแย้ง จนถึง การให้ความคุ้มครองแก่สมาชิกกลุ่ม นั้น หมายความว่าผู้ที่จะเป็นผู้นำทางการ เมืองที่มีอำนาจจะต้องมีความสามารถและความพร้อม ดังกล่าว เป็นต้น กล่าวอีกนัยหนึ่งการที่บนชั้นนำหรือผู้นำสาธารณะจะมีบทบาทหรืออำนาจ ในทางการเมืองมากกว่ากลุ่มสมาชิกเพราะทรัพยากรต่าง ๆ ของบนชั้นนำหรือผู้นำกลุ่ม สามารถจะนำมาใช้ในการต่อสู้ทางการเมืองหรือการแย่งชิงอำนาจภายในกลุ่มมีมากกว่า สมาชิกกลุ่ม เช่น อำนาจ เงิน ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร เทคโนโลยี และ องค์กร³⁷ เป็นต้น ดังที่กล่าวแล้วว่า การเมืองเป็นเรื่องของการจัดสรร (คน) ของผลประโยชน์ ดังนั้นผู้ที่ใช้อำนาจมากกว่าก็สามารถที่จะจัดสรรผลประโยชน์จากการ เมืองหรือภายในกลุ่มให้แก่คนได้มากกว่าผู้ที่อำนาจน้อยกว่า เพราะฉะนั้นผู้นำกลุ่มจึง เป็น ผู้ที่ผูกขาด อำนาจภายในกลุ่มโดยปริยาย

ประเด็นที่ควรจะชี้คือ ผู้นำกลุ่ม เหล่านั้นมักจะนำสมาชิกภายในกลุ่มนั้นมากล่าว อ้างเสมอว่า ผู้นำกลุ่มดำเนินการต่อสู้หรือจัดสรรผลประโยชน์ เพื่อสมาชิกกลุ่มซึ่งคำกล่าว ที่ผู้นำกลุ่มไม่ได้ตอบอย่างชัดเจนในการอ้างนั้นคือ ผลประโยชน์ของประชาชนคืออะไร เพราะในความเป็นจริงแล้วผลประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มนั้นมักจะ เป็นผลประโยชน์ของ ผู้นำกลุ่มมากกว่า กล่าวคือ ผู้นำกลุ่มจะพยายามอธิบายหรือทำให้สมาชิกกลุ่ม เห็นด้วย และยอมรับว่าผลประโยชน์ของผู้นำกลุ่มนั้นคือ ผลประโยชน์ของสมาชิกกลุ่ม ดังนั้นความ สัมพันธ์ระหว่างผู้นำกลุ่มกับสมาชิกกลุ่ม จึงมีลักษณะของการที่สมาชิกกลุ่มถูกนำมากล่าวอ้าง

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 192.

โดยผู้นำ ในขณะที่สมาชิกไม่ได้รับประโยชน์เท่าไรนักจากการกล่าวอ้างนั้นของผู้นำกลุ่ม แต่ผู้ได้ประโยชน์ที่แท้จริงคือ ผู้นำกลุ่มผู้กล่าวอ้างในที่สุด

สำหรับที่มาของอำนาจจากความสัมพันธ์ส่วนตัวที่เกิดจากความใกล้ชิดตลอดจนคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำ เช่น ความไม่กลัว มารมี ความอาวุโส ความใจกว้าง การไม่ยอมให้ใครมาลบเหลี่ยม การมีเพื่อนฝูงมาก ความรู้ เป็นต้น นั้นหมายความว่า ปัจจัยทั้งสองด้านนี้ (ความใกล้ชิด และคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำ) สามารถจะช่วยให้ผู้นำมีอำนาจได้โดยเฉพาะอำนาจเหนือสมาชิกในกลุ่มของตน และเมื่อผู้นำมีอำนาจในกลุ่มของตนเข้มแข็งแล้วก็สามารถจะนำกลุ่มของตนไปแข่งขันหรือต่อสู้กับกลุ่มอื่น ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจนี้มากขึ้นได้อีก³⁸ เพราะการขาดสัมพันธ์ส่วนตัวหรือคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำ นอกจากจะทำให้ไม่สามารถจะได้อำนาจแล้ว ในทางกลับกันถึงแม้ว่าจะมีอำนาจอยู่แต่ก็ไม่สามารถจะรักษาอำนาจนั้นไว้ได้ และต้องหดยอำนาจไปในที่สุด นั่นหมายความว่า การรักษาอำนาจและการใช้อำนาจของผู้นำจะต้องกระทำภายใต้กรอบของคุณค่า (value) ของคนไทย เช่น การพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือ ความใกล้ชิด การเห็นแก่พวกพ้อง ก่อนคนอื่น เป็นต้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การใช้อำนาจตามกรอบของคุณค่าอื่น เช่น ความยุติธรรม ความเท่าเทียม เป็นต้น ถึงแม้ว่าจะเป็นการใช้อำนาจที่ถูกต้องตามหลักการหนึ่งหรือความคิดหนึ่ง แต่สำหรับหลักการหรือความคิดตามบรรทัดฐานของคนไทย ที่กล่าวแล้วถือว่าการใช้อำนาจเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นที่ต้องการของคนไทย เพราะฉะนั้นประเด็นที่ต้องพิจารณาคือ เรื่องของอำนาจจะทำให้สอดคล้องกับระบบค่านิยมหรือคุณค่า (system of values) ของคนในสังคม³⁹ จึงจะทำให้อำนาจนั้น เป็นอำนาจที่ดีและถูกต้อง

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 300.

³⁹ กนก วงษ์ตระหง่าน, "ข้อสังเกตทางการเมืองในเมืองในชีววิวัฒนาการและจุดจบของสังคมกรุงเทพมหานครแห่งนี้," ใน วิเคราะห์การเมืองในมิติต่าง ๆ : รวมบทความทางวิชาการ, หน้า 6.

ดังที่กล่าวแล้วนั้นและอำนาจที่ตีหรือถูกต้องของสังคมหนึ่ง ไม่จำเป็นว่าจะต้อง เหมือนกับสังคมหนึ่งเสมอไป จริงอยู่อาจจะมีส่วนที่คล้ายกัน

สำหรับการจัดสรรผลประโยชน์ก็เช่นเดียวกัน การจัดสรรผลประโยชน์โดยผู้ที่มีอำนาจจะต้องกระทำตามบรรทัดฐานของระบบคิด หรือคุณค่าของคนในสังคมจึงจะทำให้การจัดสรรผลประโยชน์นั้นถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ยุติธรรมและเป็นที่ยอมรับของคนที่เกี่ยวข้อง ตรงกันข้ามถ้าการจัดสรรผลประโยชน์กระทำตามบรรทัดฐานของระบบคิดหรือคุณค่าอีกชุดหนึ่งที่ต่างกัน การจัดสรรผลประโยชน์นั้นก็ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ผิด ไม่ยุติธรรมและไม่เกิดการยอมรับ แม้อนผลที่ตามคือไม่เห็นด้วยและต่อต้านผู้จัดสรรผลประโยชน์นั้น เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าการจัดสรรผลประโยชน์ก็เหมือนกับ เรื่องของอำนาจที่ต้องกระทำให้สอดคล้องกับระบบคิดหรือคุณค่าของสังคมที่การจัดสรรผลประโยชน์และอำนาจนั้นเกิดขึ้น/ อาจจะกล่าวได้ว่าในแต่ละสังคมอำนาจและการจัดสรรผลประโยชน์อาจจะไม่เหมือนกันได้อีกทั้งวิธีการปฏิบัติก็อาจจะไม่เหมือนกันด้วย ทั้งนี้เพราะโครงสร้างของสังคมที่กำหนดระบบคิดหรือคุณค่าของสังคมแต่ละสังคมนั้นต่างกัน

ค. เงื่อนไขทางสภาพแวดล้อมทางการเมือง (political environment)

สถานการณ์กับการต่อสู้ของอำนาจ

ตัวแปรสำคัญของโครงสร้างทางทฤษฎีของการเมืองไทยมี 2 ตัวคือ⁴⁰

สถานการณ์และผู้กระทำทางการเมือง ในสถานการณ์หนึ่งสามารถจะมีผู้กระทำทางการเมือง (political actors) ได้หลายคนหรือกลุ่มที่จะเข้าต่อสู้หรือมีปฏิสัมพันธ์ (interaction)

⁴⁰ กนก วงษ์ตระหง่าน, การเมืองในระบบประชาธิปไตย, หน้า ๑๒๕.

กัน และปฏิสัมพันธ์ของผู้กระทำทางการเมือง เหล่านี้จะมีลักษณะการช่วงชิงหรือจัดการ กับสถานการณ์เพื่อผลักดันให้สถานการณ์นั้น เปลี่ยนไปในทิศทางที่ตนต้องการ สามารถ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การเมืองไทยขึ้นอยู่กับสถานการณ์เป็นสำคัญ กล่าวคือ สถานการณ์ มีความสำคัญต่อการเมืองไทยอย่างมาก ทั้งนี้เพราะสถานการณ์เป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการต่อสู้ของอำนาจ กล่าวคือ สถานการณ์ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ของอำนาจใน การเมืองไทย

ดังที่ กนก วงษ์ตระหง่าน ได้นำเอาเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองของไทย 4 เหตุการณ์ คือ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 นโยบายรัฐนิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม การรัฐประหาร 2490 และเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ขึ้นมาเป็นตัว อย่างในการศึกษา⁴¹ ได้สะท้อนลักษณะร่วมสำคัญประการหนึ่งของการเมืองไทย คือ เหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นล้วนแต่เกี่ยวข้องกับชนชั้นนำ (elite) หรือผู้นำทั้งสิ้น กล่าวคือ เฉพาะบรรดาชนชั้นนำหรือผู้นำ เท่านั้นที่มีบทบาทในการผลักดันสถานการณ์ให้ เป็นไปในทิศทางที่ตนต้องการ สำหรับประชาชนโดยทั่วไปไม่มีบทบาทโดยตรงในการผลักดันสถานการณ์ ในทิศทางใด ตรงกันข้ามประชาชนมักจะเป็นผู้ถูกนำมาใช้โดยชนชั้นนำ เพื่อเป็นการสนับสนุนการผลักดันสถานการณ์ของชนชั้นนำหรือผู้นำ เสียมากกว่า ถ้าจะกล่าวให้ชัดเจนคือ ไม่ปรากฏว่าประชาชนโดยตัวเองที่ปราศจากองค์กรรองรับสามารถที่จะเคลื่อนไหวและผลักดันสถานการณ์ให้ เป็นไปตามที่พวกเขาต้องการได้เลย

สำหรับชนชั้นนำหรือผู้นำที่กล่าวถึงหมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลใน ทางความคิดหรือการกระทำขององค์กรที่บุคคลนั้นสังกัดอยู่ นั่นหมายความว่านับตั้งแต่ เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ได้ให้ภาพการต่อสู้ของชนชั้นนำสองฝ่าย ฝ่าย

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68-133.

แรก เป็นชนชั้นนำที่อยู่ในองค์กรของรัฐในขณะนั้น ได้แก่ฝ่ายสถาบันพระมหากษัตริย์ ฝ่าย
หลัง เป็นชนชั้นนำที่อยู่ในองค์กรคณะราษฎร และเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ด้านหนึ่ง
อยู่ในกองทัพ (ฝ่ายพลเอกกฤษณ์ สีวะรา) ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และ
อีกด้านหนึ่งอยู่กับรัฐบาลและกองทัพ (ฝ่ายจอมพลถนอม กิตติขจร) ดังนั้นจะเห็นว่าการ
ต่อสู้ในแต่ละสถานการณ์นั้น ผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญคือ ชนชั้นนำหรือผู้นำ ได้อำนาจองค์กรที่
ตนสังกัดอยู่ เป็น เครื่องมือในการที่จะเข้าไปช่วงชิงประโยชน์จากสถานการณ์แต่ละสถานการณ์

การแบ่งออกเป็นกลุ่มหรือฝ่ายของชนชั้นนำไม่ได้หมายความว่า ในแต่ละกลุ่มมี
เอกภาพอย่างแท้จริง ตรงกันข้ามแต่ละกลุ่มมีผลประโยชน์หรือเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งผล
ประโยชน์หรือเป้าหมายร่วมกันนี้เป็นแรงยึดเหนี่ยวให้สมาชิกของกลุ่มอยู่ด้วยกัน และปราบ
ใดที่ผลประโยชน์หรือเป้าหมายร่วมกันนี้ยังคงอยู่สมาชิกของกลุ่มก็จะยังคงอยู่ร่วมกัน แต่ถ้า
ผลประโยชน์หรือเป้าหมายเปลี่ยนไป แรงยึดเหนี่ยวภายในกลุ่มก็จะเปลี่ยนไป ผลที่ตาม
มาคือเกิดการเปลี่ยนแปลงสมาชิกของกลุ่ม ผลประโยชน์หรือเป้าหมายร่วมของกลุ่ม ส่วน
มากแล้วจะเป็นผลประโยชน์ในทางอำนาจและเศรษฐกิจ (power and wealth) มากกว่า
อุดมการณ์ทางการเมือง⁴² ดังนั้นลักษณะของการต่อสู้ทางการเมืองของไทยจึงเป็นการ
ต่อสู้ทางการเมืองของไทยจึงเป็นการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจและผลประโยชน์ทาง
เศรษฐกิจเสียมากกว่า เมื่อผลประโยชน์หรือเป้าหมายร่วมกันของแต่ละกลุ่มส่วนใหญ่เป็น
อำนาจและผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจจึงทำให้การอยู่ร่วมกันของกลุ่มต่าง ๆ เปลี่ยนแปลง
ได้ง่าย เนื่องจากอำนาจและผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงได้ง่ายตามสถานการณ์
ที่เปลี่ยนไป ดังนั้นการเมืองไทยในความเป็นจริงจึงถูกกำหนดด้วยการจัดสรรผลประโยชน์
(ต่อสู้กัน ในเวลาที่มีการจัดสรรผลประโยชน์ล้ม เหลว) ระหว่างผู้ที่มีอำนาจทางการเมือง

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 137.

และการจัดสรรผลประโยชน์หรือต่อสู้ทางผลประโยชน์นี้ย่อมไม่มีทิศทางที่แน่นอน เพราะขึ้นอยู่กับความพอใจชั่วคราวในผลประโยชน์ที่ได้รับของกลุ่มที่มีอำนาจ ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไปหรือสถานการณ์เปลี่ยนไป ความพอใจนั้นก็จะเปลี่ยนไปด้วยและผลที่ตามมาคือ การจัดสรรผลประโยชน์หรือต่อสู้ทางผลประโยชน์ เช่นนี้ตลอดไป

ถ้าหากพิจารณาต่อไปแต่ละกลุ่ม จะพบว่าในแต่ละกลุ่มนั้นไม่มีเอกภาพโดยสมบูรณ์ กล่าวคือจะมีกลุ่มย่อย ๆ ที่มีผลประโยชน์ร่วมของตนซึ่งต่างไปจากของกลุ่มย่อยอื่นๆ และถ้าพิจารณาจนถึงที่สุด ก็จะพบว่าผลประโยชน์ส่วนบุคคลของแต่ละคนก็ต่างกันทั้งสิ้น ดังนั้นการยึดผลประโยชน์ในที่สุดแล้วก็คือ การยึดผลประโยชน์ส่วนตัว เป็นสำคัญ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้การย้ายกลุ่มของบรรดาผู้มีบทบาททางการเมืองหรือทางเศรษฐกิจ จึงเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มใดจะให้ผลประโยชน์แก่ตนได้มากกว่ากัน ดังนั้นการย้ายสังกัดกลุ่มจึงเกิดจากการคำนวณผลประโยชน์ในทุกด้านของตน และบุคคลนั้นจะเลือกทางที่ตนเห็นว่าให้ประโยชน์แก่ตนมากที่สุด ดังนั้นจะเห็นว่าผลประโยชน์ร่วมกันมีบทบาทเช่นกันต่อพฤติกรรมของกลุ่ม สำหรับผลประโยชน์และความสัมพันธ์ส่วนตัวจะร่วมกันมีบทบาทต่อพฤติกรรมกลุ่มอย่างไรจะแสดงให้เห็นในการศึกษา

ดังที่ กนก วงษ์ตระหง่าน กล่าวว่า "กลุ่มที่มีอำนาจทางการเมืองล้วนแต่เป็นชนชั้นนำและคุณสมบัติหนึ่งของชนชั้นนำหรือผู้นำคือการ เป็นสมาชิกขององค์กร กล่าวคือ ชนชั้นนำทางการเมืองย่อมจะสังกัดกับองค์กรทางการเมืองอาจจะเป็นได้ทั้งที่เป็นทางการ เช่น รัฐบาล กองทัพ ตำรวจ ระบบราชการ เป็นต้น และไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มพลังต่าง ๆ สื่อมวลชน และกลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้น ภายในองค์กรแต่ละองค์กร จะมีโครงสร้างของตนเองและการมีโครงสร้างนี้โดยปริยายหมายความว่ามิระกัับขึ้นการบังคับบัญชา ซึ่งการสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างโดย เฉพาะ ในก้านอำนาจการบังคับบัญชาของบุคคลที่อยู่ต่างระดับกัน"⁴³ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า บุคคลที่อยู่ในระดับที่สูงกว่า

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 137.

จะมีอำนาจการบังคับบัญชามากกว่าบุคคลที่อยู่ในระดับต่ำกว่า ด้วยความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะองค์กร เช่นนี้ ชนชั้นนำก็คือบุคคลที่อยู่ในระดับสูงของโครงสร้างขององค์กรและชนชั้นนำนี้อาศัยตำแหน่งของตนที่อยู่ในระดับการบังคับบัญชาที่สูงไว้อำนาจำเป็นการในทางการเมือง

กนก วงษ์ตระหง่าน ชี้ให้เห็นว่าลักษณะโครงสร้างและความสัมพันธ์ภายในขององค์กร ตำแหน่งในองค์การที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับอำนาจของผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กร กล่าวคือผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่ามักจะมีอำนาจภายในองค์กรนี้มากกว่า และสามารถจะใช้องค์กรนั้นในการต่อสู้ทางการเมืองได้มากกว่าบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งที่ต่ำกว่า ถ้าจะกล่าวโดยทั่วไปก็จะกล่าวได้ว่าในตำแหน่งของชนชั้นนำในองค์กรหนึ่งสะท้อนอำนาจของชนชั้นนำนั้นว่า เป็นอย่างไร

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหรือข้าราชการกับประชาชน

แนวความคิดของ กนก วงษ์ตระหง่าน ที่มีความสำคัญยิ่งคือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกลุ่มกับรัฐ ข้าราชการและพรรคการเมือง สามารถที่จะกระทำการผลักดันสถานการณ์หรือสร้างเงื่อนไขของสถานการณ์ให้เป็นประโยชน์แก่กลุ่มตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ผู้นำกลุ่มสามารถที่จะกระทำการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ อำนาจหรือเป้าหมายดังกล่าวนี้ เน้นที่การใช้สถานการณ์คือ ช่วงชิงสถานการณ์ให้เป็นประโยชน์แก่กลุ่มคน โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ผู้นำกลุ่มมีกับรัฐ ข้าราชการหรือพรรคการเมือง กล่าวคือผู้นำกลุ่มอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว ความใกล้ชิดและความไว้วางใจในการจัดสรรหรือต่อสู้ผลประโยชน์ให้กลุ่มตนมากที่สุด

อคิด รัชฟีพัคณ์ ชี้ว่า ในทัศนะและความลึกของประชาชนเห็นว่า "ข้าราชการ" เป็นสัญลักษณ์ของ "อำนาจ"⁴⁴ ดังนั้นผู้นำหรือลูกพี่หรือนัก เลงของกลุ่มสามารถมีความ สำคัญต่อสมาชิกของกลุ่มได้ เพราะความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ผู้นำกลุ่มมีกับข้าราชการ และ ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้มีความหมาย เพราะทำให้เขาสามารถที่จะติดต่อขอความช่วยเหลือ จากรัฐหรือข้าราชการได้ กรณีของกลุ่มชาวไร่อ้อย เช่นกันก็มีลักษณะ เช่นนี้ นั่นหมายความว่า การ เป็นลูกพี่ของคนกลุ่มหนึ่งคนนั้นอาจจะ เป็นลูกน้องของลูกพี่ในระดับสูงขึ้นไป ของโครงสร้างสังคมได้

รัฐหรือข้าราชการ เป็นผู้ที่ใช้อำนาจและ เปรียบ เสมือนที่พึ่งของประชาชน ซึ่ง สะท้อนภาพให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหรือข้าราชการกับประชาชน เป็นความสัมพันธ์ ที่ไม่เท่าเทียมกัน กล่าวคือ รัฐ เปรียบเสมือนผู้คุ้มครองประชาชน และประชาชนเป็น ผู้ที่คอยรับความช่วยเหลือจากรัฐหรือข้าราชการ ภายใต้ความ เชื่อและทัศนคติ เช่นนี้ เป็น ไปได้ยากมากที่จะให้ประชาชนเป็นผู้เรียกร้องให้รัฐสนองตอบ ต่อความต้องการของคน เพราะการ เรียกร้องต้อง เป็นการใช้อำนาจของตน ไปสร้าง เงื่อนไขให้รัฐต้องตอบสนอง สำหรับตัวอย่างจากสลัมวัดสุวรรณสะพานขาว ซึ่ง อคิด รัชฟีพัคณ์ ทำการศึกษาภาคสนามตรงกัน ข้ามคือ เมื่อประชาชนอยากได้อะไร ต้องการอะไร หรือให้รัฐทำอะไรให้ตน พวกเขาจะเข้าไปขอความช่วยเหลือหรือความกรุณาจากรัฐ ไม่ใช่เข้าไปเรียกร้องหรือบีบบังคับรัฐ ถ้าหากเรากลับมามองกลุ่มชาวไร่อ้อยก็มีลักษณะ เช่น เดียวกันกับสลัมวัดสุวรรณ สะพานขาว เมื่อมองในแง่นี้ จะเห็นว่า "อำนาจ" ของประชาชนภายใต้ความ เชื่อ เช่นนี้ มีน้อย มาก และรัฐ เป็นผู้ที่มีอำนาจอย่างมาก ดังนั้นถ้ามองใน เชิงความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน เช่นนี้แล้ว จะเห็นว่าการทำให้รัฐ เป็นที่ทำหน้าที่ให้ตรงความต้องการ ของประชาชน อาจทำได้ยากด้วยการให้ประชาชนสามารถจะ เรียกร้องและสร้าง เงื่อนไขให้รัฐต้องสนองตอบต่อความต้องการของคน⁴⁵

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

นอกจากนี้การที่รัฐหรือข้าราชการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน เป็นการช่วยเหลือที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัว เข้ามามีเกี่ยวข้องอยู่ค่อนข้างมาก กล่าวคือความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีกับข้าราชการ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ข้าราชการช่วยเหลือตน

ความช่วยเหลือ เกิดขึ้นส่วนสำคัญมาจากการมีความสัมพันธ์ส่วนตัวต่อกัน เช่น เป็นเพื่อนกัน เป็นฝ่ายเดียวกัน เป็นญาติพี่น้องกัน เป็นกัน เมื่อพิจารณาต่อไปจะเห็นว่าความช่วยเหลือในแทบทุกด้านของคนไทยที่มีต่อกัน ล้วนแต่ตั้งอยู่บนรากฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัว เป็นสำคัญ เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ส่วนตัวจึงเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ของคนไทยด้านล่าง ๆ รวมทั้งด้านการเมืองด้วย

สรุป

กล่าวโดยสรุป การเกิดกลุ่มหรือการรวมกลุ่มตามแนวความคิดตะวันตกหรือทฤษฎีตะวันตก อยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมของสมาชิกกลุ่ม กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผลประโยชน์ร่วมของสมาชิกกลุ่มมีนัยสำคัญคือกระบวนการเกิดกลุ่ม ทั้งกลุ่มทางเศรษฐกิจและการเมือง ขณะที่การเกิดกลุ่มตามความคิดของคนไทยต้องให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่ม เดียวกันมากกว่าคนนอกกลุ่ม และความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มมีรากฐานมาจากความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านต่าง ๆ มาเป็นเวลานาน ถ้าจะกล่าวไปแล้วการเกิดกลุ่มของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ ตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ส่วนตัว ความใกล้ชิด ความไว้วางใจเป็นสำคัญ ไม่ใช่ความสำนึกร่วมกันถึงประโยชน์ เพียงแต่ผลประโยชน์ร่วมของสมาชิกกลุ่ม เข้ามามีบทบาทหลายหลังเท่านั้น ข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ ความสัมพันธ์ในกลุ่มของคนไทยจะให้ความสำคัญแก่ผู้นำกลุ่มอย่างมาก เพราะผู้นำกลุ่ม เปรียบเสมือนศูนย์กลางของกลุ่ม ซึ่งมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับสมาชิกกลุ่มโดยตรง ขณะที่กลุ่มตามความคิดตะวันตก ผู้นำกลุ่มไม่มีความสำคัญในด้านนี้เท่าใดนัก กล่าวอีกนัยหนึ่งถูกที่หรือเพื่อนที่ดี มีนัยสำคัญมากต่อการรวมกลุ่มของคนไทย เพื่อให้มองเห็นภาพเกี่ยวกับ

กระบวนการเกิดอาการของทฤษฎีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์นี้ สามารถอธิบายได้ว่าการเกิดกลุ่ม การต่อสู้ของอำนาจภายในกลุ่ม การแตกแยกของกลุ่มและการคงอยู่ของกลุ่ม อยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัว ความใกล้ชิด และความไว้วางใจ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกมิใช่อยู่ที่กลุ่ม หากขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนตัวในลักษณะความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และลูกน้อง ซึ่งมีฐานะไม่เท่าเทียมกัน กล่าวคือ ผู้อุปถัมภ์มีฐานะที่เหนือกว่าลูกน้อง ผู้นำเป็นจุดศูนย์กลาง มิใช่กลุ่ม เป็นจุดศูนย์กลาง ขณะที่แนวความคิดทางตะวันตก ผู้นำกลุ่มมีฐานะเท่าเทียมกันกับสมาชิกของกลุ่ม ดังนี้ เพราะบุคคลแต่ละคนเข้ามารวมกลุ่มกัน เพราะมีผลประโยชน์ร่วมกัน ความจงรักภักดีของสมาชิกจึงมีต่อกลุ่ม ไม่ใช่ต่อผู้นำกลุ่ม ถ้าจะกล่าวไปแล้วธรรมชาติของกระบวนการก่อเกิดกลุ่มตามกรอบทฤษฎีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์อยู่บนพื้นฐานของระบบคิด คุณค่าและความเชื่อของสังคมไทย เช่น ระบบอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์ส่วนตัว ความเป็นเพื่อนหรือคนดีเป็นต้น และผลประโยชน์หรืออำนาจ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยทางสถานะแวดล้อมทางการเมืองที่มีนัยสำคัญต่อกระบวนการเกิดกลุ่มในสังคมไทย หากแต่อยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงระบบอุปถัมภ์เชิงระบบอุปถัมภ์ทั้งสิ้น

อาจมีคำถามได้ว่า ทฤษฎีกลุ่มตามแนวความคิดของตะวันตกใช้กับกระบวนการก่อเกิดกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมไทยไม่ได้หรือ คำตอบมีได้ว่า ทฤษฎีกลุ่มตามแนวความคิดทางตะวันตก ใช้อธิบายได้เฉพาะที่เกี่ยวกับเรื่องผลประโยชน์เท่านั้น แต่ไม่ครอบคลุมถึงระบบคิด คุณค่าและความเชื่อของสังคมไทย ซึ่งมีนัยสำคัญต่อกระบวนการก่อเกิดกลุ่มผลประโยชน์